

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 49

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

www.lex-line.com.ua

6-7 квітня
2023 р.

Тернопіль, Україна – Переворськ, Польща 2023

Актуальні дослідження правової та історичної науки (Випуск 49): матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща, 6-7 квітня 2023 р.) / [редкол. : О. Яремко та ін.]; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku. – Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. – 115 с. – ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 49) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 6-7 квітня 2023 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku (Польща).

Матеріали конференції також оприлюднено на сайті конференції:
www.lex-line.com.ua

Оргкомітет:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Яценко Василь Миколайович, кандидат педагогічних наук;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов’язковим.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ ДИПЛОМАТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Банчук-Петросова Олена Вікторівна
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри конституційного, міжнародного права
та публічно-правових дисциплін Київського університету
інтелектуальної власності та права Національного
університету «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0001-8426-1475

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3544

В умовах сьогодення неабияк гостро постає питання розвитку дипломатичних відносин між країнами, важливе значення для якого мають міжнародні дипломатичні документи. Це у свою чергу актуалізує вивчення особливостей юридичного перекладу останніх. Адже помилковий переклад, породжуючи непорозуміння з боку тих, на кого поширюється дія нормативного акта, аж ніяк не сприятиме успішному розвитку міжнародних дипломатичних відносин. До того ж, кожне слово, кожна граматична форма, кожна синтаксична конструкція, несуть своє власне смислове навантаження. І якщо перекладачу не вдасться передати його, то буде порушена адекватність і точність перекладу, що у свою чергу призведе до порушення норм офіційності та стереотипності такої документації. Зрештою, такий документ не матиме жодної юридично-правової сили. Адже разом із неправильним перекладом порушуються й норми міжнародного права [0, с. 234].

Оскільки право є предметною областю, пов'язаною із соціально-політичними та культурними особливостями країни, юридичний переклад є не простим завданням [0, с. 183] для перекладача. Адже він повинен не лише володіти спеціальною термінологічною лексикою, а також знати особливості використання іноземної юридичної термінології в

конкретному контексті, а також орієнтуватися в чинному законодавстві [0, с. 95]. Ускладняється це завдання й тим, що дипломатична термінологія – це складна та добре структурована система термінологічних одиниць, характерною рисою якої є постійне збагачення [0, с. 145]. При цьому, завдання перекладу – передати не лише зміст, але й стиль документа, його настрій та прагматичне спрямування.

Важливо відзначити, що при перекладі юридичної термінології текстів міжнародних договорів, одним з основних є принцип «збереження і єдності форми та змісту» і принцип «контекстності». Метою першого принципу є точна передача форми понять та їх основного значення (змісту). Другий принцип передбачає збереження змісту, але переклад терміну безпосередньо залежить від контексту. Використовуючи обидва шляхи при відтворенні термінології, зберігається основний смисл слів, але їх переклад при цьому варіюється залежно від контексту [0].

При перекладі скорочень йому завжди придуть на допомогу спеціальні словники скорочених лексичних одиниць та інші довідкові джерела. Головне – вміти правильно ними користуватись задля знаходження єдиного правильного варіанту перекладу в тому чи іншому випадку, адже основні найбільш уживані в міжнародній документації сучасні скорочення завжди можна знайти або в спеціальних додатках, або у тематичних словниках, де є чітко зафіксований офіційний варіант перекладу абревіатури [0, с. 216].

Разом з тим, найбільшою проблемою, що виникає при перекладі юридичних термінів, є їхня багатозначність, тому необхідно здійснювати його, орієнтуючись на контекст як словосполучення чи речення, так і всього тексту [0, с. 135]. Мова юридичного перекладу дипломатичних документів повинна бути передусім точною, зрозумілою і достовірною.

Складність юридичного перекладу дипломатичних мовних одиниць обумовлює потребу ретельного вибору методу такого перекладу. Методу, який би забезпечив якнайкращий переклад для адекватної передачі та якомога чіткішої юридичної інформації.

Зокрема, такими методами є передусім транскодування та калькування.

Так, транскодування являє собою метод перекладу за якого звукова або графічна форма слова передається засобом алфавіту. Власне транскодування поєднує в собі: транскрибування (передачу

звукової форми слова мови оригіналу); транслітерацію (передачу слова мови оригіналу по літерах); змішане транскодування (використання транскрибування з елементами транслітерації і навпаки); адаптивне / практичне транскодування (слово мови оригіналу адаптується до структурних особливостей мови перекладу) [0]. Цікаво, що способи перекладу, об'єднані під транскодуванням, вважаються квазінеперекладними через те, що при їх використанні процес перекладу нібито обминається шляхом запозичення графічної (при транслітерації) або звукової (при транскрипції) форми слова, включаючи його значення, із мови оригіналу до мови перекладу. Хоча ці способи перекладу є одними з найдавніших, у наш час їх використання пов'язане з низкою обмежень (мовна політика, стилістичні норми тощо). Ці способи перекладу застосовуються при перекладі юридичних термінів, коли у мові перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний перекладний еквівалент. У такому випадку складно підібрати такий переклад, який би адекватно передав зміст поняття [0].

Калькування, як метод перекладу, означає відтворення комбінаторного складу слова чи словосполучення, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови [0, с. 75]. Разом з тим, під час перекладу юридичних термінів калькування може поєднувати елементи транскрипції або транслітерації, тобто бути частковим калькуванням, або повністю дослівно перекладатися, тобто бути повним калькуванням [0].

Принагідно зауважимо, що проблеми, викликані певними труднощами перекладу, стали причиною того, що висунуто пропозицію передавати всі ключові терміни юридичних мов країн заходу латинською мовою для полегшення комунікації й процесу юридичного перекладу [0, с. 76].

Таким чином, юридичний переклад дипломатичних документів є доволі складним процесом, який вимагає не лише знань відповідних мов, а й законодавчої бази країн, між якими врегульовує дипломатичні відносини дипломатичний документ, який потребує перекладу, специфіки їх політики та культури, а також загальних знань щодо правил сучасної дипломатії та вмінь правильно користуватись спеціальними словниками скорочених лексичних одиниць та іншими довідковими джерелами задля знаходження єдиного правильного варіанту перекладу, адже

основні найбільш уживані в міжнародній документації сучасні скорочення завжди можна знайти або в спеціальних додатках, або у тематичних словниках, де є чітко зафіксований офіційний варіант перекладу аббревіатури.

Література:

1. Ярова Л. О. Граматичні особливості англomовних міжнародних документів в аспекті перекладу. Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки. 2016. №144. С. 233-237.
2. Чернікова Л. Ф. Переклад як вид мовленнєвої діяльності. Особливості юридичного перекладу. Вопросы духовной культуры – ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ. 2014. С. 180-184.
3. Роєнко Л., Горлатова О., Редько С. Особливості перекладу юридичних текстів. Актуальні питання іноземної філології. 2021. №15. С. 91-96.
4. Петровська Н. Особливості перекладу термінів англomовних дипломатичних документів. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. №1 (9). С. 139-148.
5. Доценко О. М. Способи англо-українського перекладу текстів міжнародних договорів. Молодий вчений. 2019. № 6 (70). URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/21620>
6. Ярова Л. О. Особливості перекладу скорочень в міжнародних конвенціях та деклараціях ООН і ЮНЕСКО // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць / ред. Г. Д. Ключек [та ін.]. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. Вип. 104. Ч. 1. С. 213-216.
7. Сидорук Г. І. Семантика юридичних термінів в перекладах міжнародної євроінтеграційної документації. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Філологічні науки. 2014. №206. С. 131-136.
8. Логінова Л. В., Осадча М. О. Особливості перекладу англійської юридичної термінології. Закарпатські філологічні студії. 2022. №21. Том 2. С. 73-77.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

*Владіміров Євген Володимирович
аспірант, Одеський національний університет
ім І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна*

*Науковий керівник: Миколенко Олександр Іванович
доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри адміністративного та господарського права,
Одеський національний університет
ім І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3558

Технологічний прогрес наприкінці 20 століття призвів до появи нових сфер, що становлять стратегічний інтерес держави і потребують законодавчого врегулювання. Формування національної політики інформатизації України розпочалось у 1990-х роках. Основними нормативно-правовими актами у цій сфері є 2 Закони: від 1998 року – «Про Національну програму інформатизації» та «Про Концепцію Національної програми інформатизації», розробка яких розпочалася за ініціатииви Президента.

Процес інформатизації – це комплексні заходи, спрямовані на створення, розвиток та використання сучасних інформаційних ресурсів / технологій у різних сферах (освіта, культура, охорона здоров'я, державне управління, національна безпека та інші) для підвищення якості життя суспільства та конкурентоспроможності держави. Національна програма інформатизації опрацьовується на державному, регіональному, галузевому та місцевому рівнях за допомогою інформатизаційних програм розвитку, що дає змогу більш ефективно керувати масштабуванням даних програм розвитку.

Після ухвалення основ законодавства про інформатизацію почався етап становлення законодавства про інформаційне суспільство. У період з 2000 по 2013 роки Україна приєдналася до Окінавської хартії глобального інформаційного суспільства та було прийнято 2 нормативно-правові акти: Закон від 2007 року «Про основні положення інформаційного

суспільства в Україні на 2007-2015 роки» та «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні » від 2013 року.

Інформаційне суспільство – етап розвитку суспільства, в якому інформація та знання мають найбільше значення для економіки, політики та культури, а інформаційно-комунікаційні технології є обов'язковим інструментом, у тому числі розвиток електронної держави, яка включає: електронний уряд, електронну демократію, електронний парламент та електронне правосуддя.

Ідея впровадження технологій «електронного уряду» формувалася ще з ухвалення інформатизаційних законів, а вперше термін «електронний уряд» згадується в українському законодавстві як назва електронної інформаційної системи, що розробляється (Постанова КМУ від 24 лютого 2003 року №208), а потім і як окреме поняття (Розпорядження КМУ від 5 травня 2003 року (259-р). Поступово ідея інформатизації у сфері держуправління перейшла у самостійне поняття «електронного уряду», яке спочатку отримало свій розвиток у США (з 1993 року) і в Західній Європі (з 1995 року).

Схвалену у 2010 році першу версію «Концепції розвитку електронного уряду в Україні», гадаю, можна охарактеризувати як новий етап інформатизації або ж етап становлення та законодавчого врегулювання електронного уряду в Україні, спрямованого на підвищення якості та ефективності роботи системи держуправління. У 2017 році попередня Концепція електронного уряду втратила чинність і була схвалена нова, чинна і на даний момент. Ця Концепція набула істотних змін, включаючи новий перелік сфер та перспективних технологій (у тому числі, інтернет речей та блокчейн).

Не менш важливим етапом можна охарактеризувати ухвалення у 2017 році Концепції розвитку електронної демократії, спрямованої на залучення громадян та організацій до процесів державного формування, державного управління та місцевого самоврядування також шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

За майже 30 років розвитку законодавства в Україні було прийнято безліч нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток електронного уряду та суміжних із ним сфер. Проте, основою всіх цих процесів чи першим етапом вважаю законодавство про інформатизацію.

Література:

1. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22 липня 2000 року.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 травня 2003 року №259-р.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року №386-р "Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні".
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року №797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації».
5. Закон України від «4 лютого 1998 року «Про Національну програму інформатизації».
6. Закон України від 4 лютого 1998 року "Про Концепцію Національної програми інформатизації".
7. Закон України від 9 січня 2007 року "Про основні положення розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки".
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 року №208 «Про заходи щодо створення електронної інформаційної системи «Електронний Уряд»».

ПОНЯТТЯ ТА МОДЕЛІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУ

Владіміров Євген Володимирович
аспірант, Одеський національний університет
ім І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Науковий керівник: Миколенко Олександр Іванович
доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри адміністративного та господарського права,
Одеський національний університет
ім І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3557

Поняття «електронний уряд» (англійською – e-Government) виникло у США та Західній Європі у 1990-х. Існує безліч його визначень, але

загалом це можна описати як модель управління державою на різних рівнях виконавчої влади за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, що передбачає більш ефективну, відкриту та прозору діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Для переходу до моделі «електронного уряду» потрібна інформатизація процесів повсякденної діяльності органів влади та місцевого самоврядування. У зв'язку з цим державою було прийнято безліч законодавчих актів, які визначили вектори та напрями розвитку електронного уряду та суміжних сфер. Наприклад, сфера надання електронних адміністративних послуг, міжвідомчої електронної взаємодії, захисту інформації та багато іншого.

Існує різна класифікація електронного уряду за моделями формування. Наприклад, модель К. Лейна та Дж. Лі, є однією з перших моделей у зарубіжній літературі. Заснована на розумінні еволюційності даного феномену та технології розвитку. Складається з 4 етапів, що розглядають у комплексі складність технологічно-організаційного формування та ступеня інтегрованості до системи електронного уряду.

Перший етап – каталогізація (включає підвищення ефективності у процесах ідентифікації, зберігання, обігу інформації чи послуг у єдиній системі). Ведеться робота з організації презентації (сайтів) держструктур та закінчується створенням складноорганізованих та деталізованих сайтів держструктур з можливістю перегляду та завантаження необхідних документів.

Другий етап – надання держпослуг у режимі онлайн (наприклад, оплата штрафів або оформлення бізнесу) з виникненням потреби у створенні онлайн-інтерфейсів.

Третій та четвертий етапи – включають вертикальну та горизонтальну інтеграції у зв'язку з потребою громадян взаємодіяти з державою в єдиній системі. Така система передбачає інтеграцію: за різними рівнями державної влади – вертикальна; і з різних функціональних обов'язків органів держвлади – горизонтальна (складніша і комплексна) [1]. На 2023 рік Україну вже можна віднести до третього – четвертого етапу за моделлю К. Лейна та Дж. Лі, оскільки більшість цих видів сервісів вже надаються на державному порталі «Дія».

Іншими найбільш відомими моделями електронного уряду є:

1) Континентально - європейська (характерна наявність наддержавних інститутів та високого ступеня інтеграції країн учасниць Євросоюзу)

2) Англо - американська модель (застосовується у США, Канаді та Великобританії; характерне виключення надлишкових функцій органів влади)

3) Азіатська модель (характерний акцент на задоволення інформаційних потреб населення та розвиток інформаційних технологій у системі культури та освіти) [2].

Також існує класифікація електронного уряду, згідно з Єврокомісією, яка складається з 5 етапів формування такої системи:

Перший – інформаційний/довідковий; 20-відсоткова присутність уряду на інтернет-ресурсах (наприклад, сайти з частковою законодавчою базою)

Другий – передбачається одностороння взаємодія; 40-відсоткова присутність уряду на інтернет-ресурсах (наприклад, можливість скачати та роздрукувати якийсь бланк, але поки що без можливості відправити його до органів влади).

Третій – передбачається двостороння взаємодія; 60-відсоткова присутність уряду на інтернет-ресурсах (з'являється можливість запросити необхідну інформацію та надіслати звернення представникам державної влади електронною поштою)

Четвертий – трансакційний; 80-відсоткова присутність уряду на інтернет-ресурсах (з'являється можливість розміщувати заявки на отримання ліцензій, подання податкових декларацій та інше).

П'ятий – проактивний; 100-відсоткова присутність уряду на інтернет-ресурсах (з'являється можливість залучати громадян до прийняття рішень та дозволяє вести двосторонній діалог з органами держави). [2]

За даними за 2022 рік Україна перебуває на 46 місці зі 193 за індексом розвитку електронного урядування (EGDI), що говорить про високий рівень досягнень у цій сфері та необхідність продовження активної роботи для подальшого підвищення якості життя громадян та конкурентоспроможності держави.

Література:

1. Layne. K., & Lee, J.W. (2001). Developing fully functional e-government: A four stage model. Government Information Quarterly – 18 (2), 122-136.
2. Online Availability of Public Services [2006]. How Is Europe Progressing? Web Based Survey on Electronic Public Services. Report of the 6th Measurement. June 2006.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Владіміров Євген Володимирович
аспірант, Одеський національний університет
ім І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Науковий керівник: Миколенко Олександр Іванович
доктор юридичних наук, професор, завідувач
кафедри адміністративного та господарського права,
Одеський національний університет
ім І.І. Мечникова, м. Одеса, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3559

За останні роки штучний інтелект все більше привертає увагу як розвинених країн, так і тих, що розвиваються, адже це важлива технологія, яка робить великий внесок у стійке зростання економіки і вирішує різні соціальні проблеми.

Вивчивши термін штучного інтелекту в українському та міжнародному енциклопедичних словниках, можна сказати, що штучний інтелект – це здатність комп'ютера/технічного засобу імітувати людський інтелект, вирішуючи певні завдання за допомогою спеціально розроблених алгоритмів, пов'язаних із збиранням, обробкою, зберіганням, узагальненням та іншими діями інформацією.

За допомогою цифрової комп'ютерної логіки штучний інтелект моделює здатність до абстрактного, творчого мислення, а здатність до швидкого пошуку та виправлення помилок робить таку систему

здатною до самовідновлення та самовдосконалення [4]. Впровадження такої високоефективної технології у сфері суспільного життя потребує належного правового регулювання всіх аспектів її використання, адже без цього така технологія може становити загрозу не тільки безпеці якоїсь окремої держави, а й людству в цілому.

До одного з перших нормативно-правових актів у цій сфері можна віднести рекомендації Комітету міністрів Ради Європи CM / Rec (2009) державам-учасникам Ради Європи з електронної демократії від 18 лютого 2009 року, які стали основою для розробки, впровадження та використання системи електронного правосуддя (різні інформаційно-комунікаційні технології для відправлення правосуддя всіма суб'єктами правового поля, з метою підвищення ефективності та якості державних послуг). Крім того, завдяки цим рекомендаціям вводиться обов'язок щодо впровадження електронної системи документообігу в судах, створення інформаційних баз даних та інше. Все це було спрямовано на підвищення доступності до правосуддя, полегшення роботи судів та підвищення їхньої ефективності [2]. У тому числі з цією метою Європейською комісією з ефективності правосуддя (CEPEJ) було затверджено керівні принципи електронного правосуддя від 6–7 грудня 2016 року.

Наступним важливим етапом нормативно-правового регулювання у сфері штучного інтелекту стало прийняття Резолюції ЄС від 16 лютого 2017 р. з рекомендаціями Комісії щодо правил цивільно-правового регулювання робототехніки (2015/2103(INL)), а також додані Хартія робототехніки та Кодекс комітетів з етики наукових досліджень. Ця резолюція складається з 64 пунктів, що включають такі розділи, як: етичні принципи; дослідження та інновації; стандартизація, безпека та захищеність; відповідальність та інші [3].

В Україні основним нормативно-правовим актом, що регламентує штучний інтелект, є Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року №1556-р. Ця концепція складається з розділів, що складають перспективні напрями розвитку штучного інтелекту: наука, економіка, інформаційна безпека, кібербезпека, правосуддя, правове регулювання та етика та інші [1].

Провівши аналіз основних завдань розвитку штучного інтелекту у кожному із цих напрямів, можна назвати основні завдання розвитку штучного інтелекту у юридичній практиці:

1. Визначення переліку адміністративних послуг, які можуть бути надані за допомогою штучного інтелекту;
2. Розробка систем цифрової ідентифікації та верифікації;
3. Контроль за діяльністю електронної системи державних закупівель та інших електронних систем;
4. Виявлення протиправних дій в автоматизованих системах / реєстрах та інших суспільно небезпечних явищ;
5. Перетворення даних в електронну форму та їх актуалізація у державних реєстрах;
6. Розвиток технологій електронного правосуддя;
7. Модернізація системи електронного уряду;
8. Розробка інноваційних систем кібербезпеки.

Наразі технологія штучного інтелекту в Україні найбільше використовується у відправленні правосуддя. Існує Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, Електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань, Єдиний реєстр судових рішень та ін. Однак, більш комплексне впровадження технології штучного інтелекту в судовий процес є доцільним лише після: технічної готовності (підготовка та аудіювання програмного коду відповідно до розроблених стандартів для програм штучного інтелекту в державному секторі) забезпечити дотримання основних прав людини; та комплексного захисту конфіденційності електронних комунікацій та персональних даних.

У світовому досвіді запровадження штучного інтелекту в судову систему існують країни, які використовують алгоритми штучного інтелекту під час розгляду судових справ (Китай, США, Індія). При цьому, наприклад, у Франції прогнозування судових рішень за допомогою штучного інтелекту заборонено, за це передбачено кримінальну відповідальність.

Підсумовуючи все вищесказане, технологія штучного інтелекту знаходить дедалі ширше застосування у багатьох сферах життя. У сфері юридичної практики даної технології існує безліч перспективних напрямів, таких як судова система, правоохоронна сфера, держуправління

та багато інших. Дана технологія дозволяє швидше та якісніше обслуговувати населення, виявляти та припиняти правопорушення, та загалом, сприяти просуванню прав і свобод фізичних та юридичних осіб. Однак у сфері юридичної практики в Україні все ще існує безліч питань правового регулювання та організаційно-технічного забезпечення технології штучного інтелекту.

Література:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року №1556-р "Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні".
2. Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe CM/Rec (2009) to the Member States of the Council of Europe on e-democracy of 18 February 2009.
3. EUROPEAN PARLIAMENT. 2017. European Parliament resolution with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015 / 2103 (INL)).
4. RADUTNIY, O. E. 2019. "Morality and law for artificial intelligence and digital person: robotics laws and the "trolley problem"". In: Information and Law. Vol. 03, No. 30, pp. 78-95.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИДІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У ПОСТМОДЕРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Жукова Євгенія Олексіївна

кандидат юридичних наук, докторант

Міжрегіональної Академії управління персоналом

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3554

Однією з характерних особливостей епохи модерну було створення загальних теорій управління, менеджменту, адміністративних правовідносин, які розумілися як такі, що охоплюють всю управлінську реальність, та закономірності яких поширюються на всі ситуації, що можуть виникати у сфері публічного адміністрування. Слід констатувати активну роботу фахівців у сфері теорії публічного управління, яка

знаменувалася формуванням наукових шкіл та виходом великої кількості праць науково-теоретичного та методичного характеру, призначення яких полягало у наданні допомоги керівникам різних рівнів у вирішенні типових управлінських ситуацій. Однак період постмодерну поставив під сумнів можливість вироблення теорій управління та адміністрування, які підходили для всіх без винятку управлінських ситуацій. Виникає нагальна потреба у протидії тенденції управлінського нігілізму, яка втілювала у собі заперечення цінності загальних правил та стандартів і акцентувала увагу на унікальності кожної управлінської ситуації. Це викликало появу спеціалізації у сфері теорії публічного адміністрування і розроблення для кожної сфери окремих правил та стандартів, відмінних від положень інших сфер публічного управління.

Локалізація теорії публічного адміністрування знаменувала появу великої кількості праць, присвячених особливостям управлінських та адміністративних процесів у певних галузях суспільних відносин. Це дало змогу зосередитися на узагальненні доробку публічного адміністрування у певних сферах, і, завдяки цьому, на визначенні найбільш доцільних варіантів та інструментів публічного адміністрування.

Перехід від суспільства модерну до суспільства постмодерну ознаменувався також переглядом концепції загального блага і виробленням теорії соціального плюралізму, у межах якого загальне благо розглядалося як сукупність індивідуальних благ, кожне з яких мало свої відмінності. Як зазначає С. Кінг, на зміну модерністському позитивізму, емпіризму та дедуктивній логіці приходить постмодерний герменевтичний аналіз, контекстуальність і індуктивність аргументації [1, с. 163]. Причиною такої трансформації слугувала відмова мови від розуміння суспільства, громадян і соціальних груп як одноманітної маси, для якої характерними є однакові цінності, мотиви, прагнення та потреби, і, відповідно, до яких можуть застосовуватися однакові управлінські впливи без шкоди для їх ефективності. Соціальний плюралізм вніс в управлінську реальність необхідність враховувати позицію різних соціальних груп та проводити регулярний моніторинг думки громадян з різними цінностями та потребами з метою визначення їх задоволеності якістю публічних послуг та іншими аспектами діяльності публічної адміністрації.

Важливою особливістю функціонування публічних адміністрацій в епоху постмодерну є зміна провідної ролі централізації на усвідомлення

важливості децентралізації. Значущість децентралізації за умов зростання недовіри до вищих органів влади полягає у зменшенні відстані до центрів прийняття рішень і забезпечення завдяки цьому більшого врахування інтересів і потреб фізичних та юридичних осіб у публічній політиці у самих різноманітних сферах суспільних відносин.

На основі дослідження особливостей розвитку видів публічного адміністрування в епоху постмодерну можна зробити висновок про те, що розвиток тенденцій постмодерну у системі публічного адміністрування сприяє більшій участі громадян у процесах прийняття рішень публічними адміністраціями. Це, зокрема, знаходить свій прояв у розвитку систем громадського контролю [2]. Роль публічного службовця як носія владних повноважень поступово заміщується виконанням ним функцій посередника між державою та громадянами (суспільством, територіальними громадами), тобто легітимізації потребує не одноактний процес призначення на посаду, а й подальший процес прийняття управлінських рішень. Правовий режим воєнного стану обумовлює активне використання втручального публічного адміністрування, однак можна прогнозувати, що післявоєнне відновлення України потребуватиме широкого арсеналу сприяльних методів публічного адміністрування, за допомогою яких можна запобігти втрат, притаманних централізованому розподіленню ресурсів. Рух від примату жорсткого права до активного запровадження принципів *soft law* на основі інклюзивності, децентралізації, толерантності та протидії езотерізації суспільної свідомості дозволить максимально наблизити систему публічних послуг і діяльність публічних адміністрацій в цілому до потреб громадян і створить передумови для максимальної реалізації представниками різних соціальних груп своїх інтересів.

Література:

1. King C. S. "Reflective Scholarship: Healing the Scholarship / practice Wounds. *Administrative Theory and Praxis*. 1998. № 20(2). P. 159-171.
2. Подоляка А. М., Христинченко Н. П., Шопіна І. М. Особливості взаємодії Міністерства оборони України з іншими суб'єктами демократичного цивільного контролю над силами оборони. *Інтернаука. Серія: «Юридичні науки»*. 2022. № 8. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2022-8-8223>

МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО ФІНАНСОВОГО ПРАВА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Пасіка Владислав Віталійович

студент Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник: Сударенко Олена Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри

адміністративного, фінансового та інформаційного права

Державного торговельно-економічного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3548

Визначення місця міжнародного фінансового права в правовій системі України є важливим питанням, оскільки воно стосується взаємодії України з міжнародними фінансовими організаціями та регулюванням відносин, що виникають у зв'язку з міжнародними фінансовими операціями. Міжнародне фінансове право розглядається як складова частина загального міжнародного права, яке регулює відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, зокрема міжнародними фінансовими організаціями, міждержавними утвореннями у сфері обігу публічних фінансів. У зв'язку зі своєю важливістю, місце міжнародного фінансового права в правовій системі України потребує детального вивчення.

Вивчаючи питання про місце міжнародного фінансового права в правовій системі України, слід зазначити, що фінансова сфера є однією з найбільш важливих сфер державного управління, яка безпосередньо впливає на стан економіки держави та її громадян. Міжнародне фінансове право включає в себе комплекс норм та принципів, які регулюють відносини у сфері міжнародних фінансів, включаючи діяльність міжнародних фінансових організацій, держав та інших суб'єктів міжнародного права.

Одним з основних джерел міжнародного фінансового права є міжнародні договори, які укладаються між державами, а також міжнародні стандарти, які розробляються міжнародними організаціями. Україна є учасником багатьох міжнародних договорів у сфері фінансів та має зобов'язання дотримуватися міжнародних стандартів у цій сфері.

Однією з найважливіших міжнародних організацій у сфері фінансів є Міжнародний валютний фонд (МВФ), з яким Україна активно співпрацює. МВФ відіграє важливу роль у стабілізації світової економіки та підтримці фінансової стійкості держав-членів, включаючи Україну. Україна стала членом МВФ у 1992 році і з тих пір має право на отримання фінансової підтримки та технічної допомоги від цієї організації [1]. МВФ також займається наданням рекомендацій щодо реформування фінансової системи та інших економічних секторів держав-членів. Також, Україна є стороною багатьох міжнародних угод, які стосуються регулювання міжнародних фінансових відносин, включаючи угоди з Світовою організацією торгівлі, Європейським банком реконструкції та розвитку та ін. [2, с. 36-37].

Міжнародне фінансове право має важливе значення для України, особливо у контексті війни, яка почалася 24 лютого 2022 року. Під час конфлікту, коли публічні кошти використовуються для фінансування військових операцій та реконструкції постраждалих територій, важливо дотримуватися міжнародних норм та правил щодо фінансової діяльності.

Один із прикладів важливості міжнародного фінансового права в Україні є Угода між Україною та Міжнародним валютним фондом про нову програму співпраці у сфері фінансової підтримки. Ця програма передбачає фінансову підтримку для України на реконструкцію постраждалих територій та допомогу в розвитку економіки. Україна зобов'язується дотримуватися вимог щодо економічної реформи та боротьби з корупцією, що відповідає міжнародним стандартам та правилам [3].

Протягом 2022-2023 рр. міжнародні організації прийняли ряд рішень, що стосуються фінансування та регулювання фінансових відносин під час війни. Одним з найважливіших рішень є відповідь Міжнародного валютного фонду на запит України про отримання фінансової допомоги. У березні 2023 року Україна та Міжнародний валютний фонд досягли згоди на робочому рівні щодо 48-місячної програми розширеного фінансування (EFF), щоб допомогти вирішити економічні виклики, які виникли внаслідок війни [4]. Це дозволить Україні отримати фінансову підтримку та підтримати національну валюту.

Також, міжнародне фінансове право забезпечує механізми захисту іноземних інвесторів в Україні, що є важливим фактором привабливості для іноземних інвестицій. Зокрема, Міжнародний центр по врегулюванню інвестиційних спорів здійснює захист прав іноземних інвесторів та вирішення інвестиційних спорів між іноземними інвесторами та Урядом України [5].

За конституційною формою Україна є парламентсько-президентською республікою з президентом як главою держави та Верховною Радою як законодавчим органом. Таким чином, правова система України базується на конституційній формі держави, яка визначає основні принципи та порядок діяльності органів влади, включаючи фінансові органи.

Україна регулює свої фінансові відносини за допомогою Конституції України [6] та різних законів, зокрема Закону України «Про Національний банк України» [7], Закону України «Про банки і банківську діяльність» [8], Закону України «Про платіжні послуги» [9], Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [10], Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [11], та інших нормативно-правових актів – Указ Президента України від 14.07.92 № 379 «Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку» [12]. Крім того, Україна забезпечує виконання міжнародних фінансових зобов'язань, зокрема перед МВФ, за допомогою різних законодавчих актів, таких як Закон України «Про валюту і валютні операції».

Міжнародне фінансове право відіграє важливу роль у регулюванні фінансових відносин України. Україна є членом різних міжнародних фінансових організацій, таких як МВФ, Всесвітній банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, та бере участь у різних міжнародних фінансових угодах та конвенціях. Так, Україна підписала Конвенцію про міжнародну фінансову корпорацію, яка визначає статус МВФ та його функції [13].

Законодавство України містить численні положення, що відповідають вимогам міжнародного фінансового права. Зокрема,

стаття 9 Конституції України визначає пріоритет міжнародного права над національним, якщо це не суперечить конституційним засадам та правам людини та громадянина.

Однак, Україна зазнає труднощів у виконанні своїх зобов'язань перед міжнародними фінансовими організаціями через низку проблем, зокрема війну, корупцію, високого рівня боргу та ін. У зв'язку з цим Україна проводить різноманітні реформи у фінансовій сфері, які сприятимуть зміцненню її позицій у міжнародному фінансовому праві. Відбувається реформа банківського сектору, яка має на меті забезпечити стійкість фінансової системи та підвищити довіру до неї. Україна також розробляє та впроваджує різноманітні законодавчі акти, що відповідають вимогам міжнародного фінансового права, зокрема у сфері протидії корупції, захисту інвесторів та стабільності фінансової системи.

У світлі вищезгаданих проблем та викликів, які стоять перед Україною, можна зробити висновок, що місце міжнародного фінансового права у правовій системі України має вирішальне значення для забезпечення стійкого розвитку держави та її успішного інтегрування до світової економіки. Наша держава здійснює активну міжнародну співпрацю з численними організаціями, які займаються регулюванням обігу публічних коштів та фінансової діяльності. Україна підписала значну кількість міжнародних договорів та угод, які регулюють взаємодію з міжнародними фінансовими організаціями та встановлюють правові стандарти, яких вона має дотримуватись. Крім того, міжнародне фінансове право має важливе значення в розвитку економіки та забезпеченні стійкого фінансового стану. У разі порушення міжнародних стандартів у сфері фінансів, Україна може стати суб'єктом, до якого застосовують санкції та обмежень з боку міжнародних організацій та інших держав, тому виконання міжнародних зобов'язань та дотримання міжнародних стандартів у сфері фінансів є надзвичайно важливим елементом підвищення рівня довіри до України від зарубіжних інвесторів та міжнародних фінансових організацій.

Список використаних джерел:

1. Про вступ України до Міжнародного валютного фонду. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12#Text>

2. Ходос, В. О. Міжнародне фінансове право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 432 с.
3. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobitnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami>
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/ukrainian_authorities_and_imf_reach_staff_level_agreement_on_extended_fund_facility_eff_arrangement_of_156_billion-3899
5. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text
6. Конституція України, 28.06.1996 № 245к / 96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
7. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
9. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
10. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14.10.2014 № 1702- VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>
11. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
12. Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку: Указ Президента України від 14.07.92 № 379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/379/92#Text>
13. Угода між Україною та Міжнародною Фінансовою Корпорацією ("МФК") щодо статусу та діяльності Представництва МФК в Україні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_032

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМОВИ ВІД ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Баранкевич Анна Вікторівна
аспірантка кафедри теорії права, конституційного
та приватного права Інституту з підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6520-9062*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3560

З початку вторгнення російської федерації на територію України та повномасштабної війни мільйони українців покинули свої домівки та переїхали як в межах країни, так і за кордон. За даними Міжнародної організації з міграції станом на 21.02.2023 з 24.02.2022 майже 8,1 мільйона біженців з України зафіксовано по всій Європі, з них близько 4,9 млн. зареєструвались в програмах тимчасового захисту або в подібних національних системах захисту в країнах Європи [1]. 87% з мігрантів становлять жінки з дітьми.

Масштабна міграція, численна кількість загиблих, перебування частини території України під окупацією, безпекові та економічні виклики воєнного стану зумовили необхідність внесення змін у правове регулювання багатьох сфер суспільного життя, не виключенням є і спадкові правовідносини.

Питання особливостей спадкування в умовах воєнного стану досліджені у наукових працях Р. Бориславського, В. Владишевської, М. Долинської, С. Журило, О. Кухарєва, В. Кучера.

Водночас, особливо гостро постає потреба у врегулюванні питання спадкування саме неповнолітніми особами, які не є повністю самостійними учасниками спадкових правовідносин та у багатьох

питаннях щодо спадкування потребують участі батьків (усиновлювачів), піклувальників, органу опіки та піклування.

Одним із актуальних питань щодо цивільно-правового статусу неповнолітніх осіб, як учасників спадкових правовідносин, є реалізація такими права відмовитись від прийняття спадщини з врахуванням поточної політико-правової ситуації в нашій державі.

Статті 1273 Цивільного кодексу України закріплює право спадкоємця за заповітом або за законом відмовитися від прийняття спадщини протягом строку, встановленого статтею 1270 цього Кодексу (шість місяців з часу відкриття спадщини). Заява про відмову від прийняття спадщини подається нотаріусу або в сільських населених пунктах – уповноваженій на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

При цьому, неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування [2].

Така законодавча конструкція норми вказує на необхідність отримання згоди саме обох батьків і органу опіки та піклування. Водночас, в умовах воєнного стану ситуація щодо надання неповнолітній особі згоди на відмову від прийняття спадщини ускладнюється не лише у випадку невиконанням одним з батьків своїх обов'язків щодо неповнолітньої дитини, а й у випадках якщо місце проживання одного з батьків невідоме, у випадку перебування одного з батьків за кордоном чи у складі Збройних Сил України, що утруднює, а інколи, взагалі унеможлиблює отримання такої згоди.

Незважаючи на те, що за час війни зміни щодо вчинення нотаріальних дій, зокрема у нотаріальному оформленні спадкування, відбулися вже тричі, в межах досліджуваного питання зазнали змін лише строки для відмови від прийняття спадщини. Постановою Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року №164 встановлено, що перебіг такого строку зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці [3].

Отже, не йдеться про зупинення вказаного строку на невизначений час, такий не продовжено на весь період воєнного стану, а тому очікування припинення війни може мати негативні наслідки для неповнолітніх спадкоємців, які не бажають приймати спадщину.

Разом з тим, як норми сімейного, так і цивільного законодавства дозволяють застосовувати аналогію закону та аналогію права у випадку відсутності нормативно-правового або договірної регулювання тих чи інших відносин, що, на нашу думку, надзвичайно важливо для адаптації законодавства до умов війни.

Відповідно до положень статті 177 Сімейного кодексу України «Управління майном дитини» батьки мають право дати згоду на вчинення неповнолітньою дитиною правочинів, передбачених частиною другою цієї статті (правочини щодо майнових прав, зокрема, відмовлятися від майнових прав дитини), лише з дозволу органу опіки та піклування [4].

Якщо той з батьків, хто проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини або якщо місце його проживання невідоме, правочини, зазначені в абзаці другому цієї частини (правочини щодо транспортних засобів та нерухомого майна малолітньої дитини), можуть бути вчинені без його згоди (абзац 3 частини 6 статті 177 Сімейного кодексу України) [4].

Таке законодавче регулювання, на нашу думку, системно може бути застосовано і для врегулювання досліджуваної ситуації та дозволяє запропонувати наступне вирішення такої: заява неповнолітньої особи про відмову від прийняття спадщини може бути подана за згодою одного з батьків у випадку, якщо інший з батьків проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини або якщо місце його проживання невідоме, що встановлено рішенням суду як факт, який має юридичне значення, та за згодою органу опіки та піклування.

Вказаний алгоритм можливо поширити і на усиновлювачів, адже усиновлення надає усиновлювачеві права і накладає на нього обов'язки щодо дитини, яку він усиновив, у такому ж обсязі, який мають батьки.

Окрім того, варто звернути увагу також на закріплену законодавцем можливість під час дії воєнного стану звернутись до будь-якого нотаріусу для заведення спадкової справи без прив'язки до останнього місця проживання спадкодавця, або звернутись до посольства / консульства України у державі перебування спадкоємця, засвідчити відповідну заяву в іноземного нотаріуса, проставивши апостиль (здійснивши консульську легалізацію) на такому документі. Вказане значно спрощує реалізацію неповнолітніми особами своїх спадкових прав, в тому числі, права

відмовитись від прийняття спадщини, у випадку залишення ними звичних місць проживання та / чи виїзду за кордон.

Отже, забезпечення прав неповнолітніх спадкоємців в умовах воєнного стану потребує подальшої постійної консолідації зусиль як державних органів, так і батьків, піклувальників, усиновлювачів, а також адаптації законодавства у сфері спадкування до реалій сьогодення.

Література:

1. Ключові цифри: Мобільність всередині та з України, 2020-2023. Міжнародна організація з міграції. URL: <https://www.migrationdataportal.org/resource/key-figures-mobility-within-and-from-ukraine-2020-2023>.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 01.04.2023).
3. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 01.04.2023).
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 01.04.2023).

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ

Демчук Марія Василівна

студентка 2-го курсу Навчально-наукового інституту права,

Державний податковий університет

Науковий керівник: Лаговська Наталія Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри приватного права,

Державний податковий університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3546

Сучасне суспільство характеризується швидким розвитком економіки та соціальних відносин, що ставить перед правовою системою важливі завдання, зокрема – регулювання договірних відносин. Одним

з видів договірних відносин є договір дарування, який дозволяє передати майно від дарувальника до обдаровуваного. Однак, нормативно-правове регулювання цього виду договору може бути досить складним і пов'язане з певними проблемами.

Тема вивчення особливостей договору дарування є важливою, тому її досліджували багато провідних вчених України. Серед них можна виокремити таких науковців, як Безсмертна Я. П., Биркович Т. І., Братішко Н. А., Васильєва Т. О., Карпенко Р. В., Новохат Т. С., та інші.

Договір дарування відображає взаємну згоду між дарувальником та обдаровуваним, і його укладення означає не лише передачу майна від першого до другого, а й прийняття дарунка. Часто згода обдаровуваного на укладення договору не висловлюється явно, а вважається підтвердженою його поведінкою. Але у відсутності згоди договір не буде вважатися укладеним. Враховуючи специфіку договору дарування, який має свої особливості щодо предмету, прав сторін та форми укладання, його регулювання на сьогодні є надзвичайно важливим [1, с. 241].

Під час укладання договору дарування слід уважно визначити його предмет, оскільки це є важливою умовою для визначення вартості дарунка, який передбачено передати в майбутньому. Предметом договору можуть бути як рухомі, так і нерухомі речі, а також різноманітні майнові права, на які має право розпорядитися дарувальник. Згідно з Цивільним кодексом України, дарувальник зобов'язаний передати дарунок обдаровуваному у майбутньому через певний строк або у разі настання невідкладної обставини, а обдаровуваний має право вимагати виконання таких дій від дарувальника [2]. Тому для успішного виконання договірних зобов'язань необхідно врахувати предмет договору, його вартість та інші важливі умови.

Для укладення договору дарування нерухомих і особливо цінних рухомих речей обов'язковим є його письмове оформлення та посвідчення нотаріусом. Дарування у даному випадку за усним договором визнається правомірним, якщо судом не буде встановлено незаконність заволодіння річчю з боку обдарованого. Крім того, договір дарування валютних цінностей, сума яких перевищує п'ятдесятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, також має бути оформлений письмово і посвідчений нотаріусом. Важливо пам'ятати,

що недотримання письмової форми угоди може призвести до її недійсності.

Слід звернути увагу на певні особливості договору дарування, які стосуються сторін договору. Наприклад, батьки (усиновлювачі), опікуни не можуть дарувати майно дітей або підопічних. Підприємницькі товариства можуть укладати договір дарування між собою тільки у випадку, якщо це право прямо встановлено установчим документом дарувальника. Якщо договір дарування укладається через представника, то у дорученні обов'язково має бути зазначене ім'я обдаровуваного. Доручення на укладення договору дарування без зазначення імені обдаровуваного є недійсним [2].

Науковці виокремлюють такі види договорів дарування:

- 1) договір дарування (ст. 723, 724 ЦК) зі встановленим обов'язком передати дарунок у майбутньому;
- 2) договір дарування (ст. 725, 726 ЦК) зі встановленим обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи;
- 3) договір пожертви (ст. 729, 730 ЦК).

Основним критерієм, що розмежовує договір дарування від інших видів передачі майна у власність, є безоплатність, тобто відсутність будь-яких вимог щодо зустрічної винагороди. Метою цього договору є передача майна іншій особі без будь-яких умов щодо взаємної вигоди. Згідно з чинним цивільним законодавством, угода, що встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити будь-яку дію на користь дарувальника, не може вважатися договором дарування [3, с. 125]. Однак, за допомогою договору дарування може бути встановлений обов'язок обдарованого виконати певні дії на користь третьої особи або утриматися від певних дій.

Договір дарування також може бути припинено. Цивільний кодекс України передбачає наступні підстави припинення договору дарування: відмова однієї зі сторін; розірвання договору дарування; недійсність. Згідно з Цивільним кодексом України, обдаровуваний має право відмовитись від подарунка в момент його отримання, якщо передача речі відбувається одночасно з укладенням договору. Якщо ж передача речі передбачається в майбутньому, то обдаровуваний може відмовитись від дарунка до його прийняття. За умови, що передача речі відбувається в майбутньому, дарувальник також може відмовитись

від договору, якщо його майновий стан істотно погіршився після укладення договору.

Щодо розірвання договору, стаття 727 ЦК України [2] передбачає розірвання з ініціативи дарувальника за таких обставин: якщо обдарований свідомо вчинив злочин проти життя, здоров'я, власності дарувальника, його родичів, чоловіка або дружини, а також у випадку, коли обдарований скоїв умисне вбивство дарувальника. У разі, якщо дарунок є надзвичайно цінним для дарувальника та його втрата загрожує його немайновій цінності, договір дарування також може бути розірваний. Крім того, якщо обдарований недбало ставиться до речі, що має історичну, наукову або культурну цінність, то дарувальник може вимагати розірвання договору дарування.

Підставами недійсності договору є недотримання в момент укладення договору стороною (сторонами) вимог, передбачених статтею 203 ЦК України [2]; якщо законом встановлено його недійсність, наприклад, у разі укладення договору дарування від імені неповнолітнього без згоди органу опіки та піклування; недотримання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору; якщо порушено певні умови договору, наприклад, під впливом помилки, обману, насильства, під впливом тяжких обставин тощо. У такому випадку недійсність договору встановлюється судом, і порушення може включати недотримання письмової форми.

При розірванні договору дарування, дарувальник повинен повернути дарунок у його первісному вигляді. Якщо це неможливо, то дарувальник має виплатити компенсацію за його вартість. На вимоги про скасування договору дарування застосовується позовна давність в один рік. Якщо договір дарування визнаний недійсним, дарувальник може вимагати повернення дарунка, а обдарований має право на компенсацію за утримання його у себе.

Отже, договір дарування є важливим правочином, що має свої особливості та його нормативно-правове регулювання повинно враховувати зміни, що відбуваються в суспільстві. На нашу думку слід внести зміни до Цивільного кодексу та передбачити можливість укладення договору дарування в електронній формі.

Література:

1. Легета І. В. Інститут договору дарування в цивільному праві // Формування національної правової системи України в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали науково-практичної Інтернет-конференції. Київ, 2017. С. 241-243.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44, Ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 25.03.2023)
3. Биркович Т. І., Новохат Г. С. Договір дарування в контексті цивільного законодавства // Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства: X Міжнародна науково-практична конференція. Київ, 2020. С. 124-125.

БЕЗРОБІТТЯ ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Лукіян Дана Анатоліївна

студентка 3 курсу юридичного факультету

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

Науковий керівник: Гетьманцева Ніна Дмитрівна

доктор юридичних наук, професор,

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3551

Безробіття є складною та багатогранною економічною категорією, яка відображає важливі соціально-економічні відносини. Воно має різні аспекти, серед найважливіших з яких види, форми та показники безробіття.

Дослідження проблем безробіття допоможе зрозуміти причини та наслідки цього явища та знайти шляхи подолання цієї проблеми.

Безробіття – це, насамперед, соціально-економічна проблема, через яку працездатно активне населення не може знайти роботу, через те, що пропозиція праці перевищує попит на неї. Соціально-економічні наслідки безробіття є значними для кожної країни, тому робиться багато зусиль для його мінімізації. Однак, жодній країні не вдається повністю ліквідувати безробіття.

Безробіття є негативне соціальне явище, що має серйозний вплив на економіку та суспільство в цілому. Безробіття призводить до зменшення доходів людей, що в свою чергу впливає на купівлю товарів та послуг і, як наслідок, на зменшення попиту, що може призвести до зменшення виробництва та зростання економічної нестабільності. Крім того, безробіття може призвести до погіршення якості життя людей, до соціальної напруги в суспільстві.

Розглянемо деякі чинники, що впливають на розвиток безробіття. Розрізняють політичні, економічні та соціальні чинники безробіття. Загалом на появу безробіття впливає сукупність чинників, провідними серед яких є: структурні зрушення в економіці, зниження темпів економічного розвитку, науково-технічний прогрес, недосконале трудове законодавство, відставання якості робочої сили від потреб сучасної економіки; дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили практично за всіма групами професій; сезонні коливання виробництва, недостатній сукупний попит, інфляція, низький рівень професійної підготовки, перепідготовки, недостатній рівень програм зайнятості й демографічні процеси; низький рівень підприємницької ініціативи громадян [1, 149]. Як ми бачимо, існує досить широке коло чинників, що впливають на рівень безробіття у державі. Як зазначає Лисюк О. С., безробіття не може бути доцільним ні в економічному, ні в соціальному плані, оскільки його зростання створює цілий комплекс проблем: скорочується купівельна спроможність населення, бюджет втрачає платників податків, підприємство – персонал. Зростають ризик соціального напруження, додаткові витрати на підтримку безробітних. Створення в Україні цивілізованого ринку праці, який би дозволяв громадянину оперативно знайти необхідну роботу з умовами праці, що відповідають вимогам безпеки й гігієни, з гідною заробітною платою, а роботодавцю – працівників необхідної кваліфікації, можливе тільки за наявності ефективної системи працевлаштування [2, с. 49]. Тобто, одним із шляхів подолання такого негативного явища як безробіття є саме створення ефективної системи працевлаштування, що надало б можливість громадянам України реалізувати своє право на працю.

Для розв'язання проблем безробіття необхідно провести комплекс заходів, серед яких:

- встановити заходи захисту внутрішнього ринку праці в країні;
- реалізувати державні та регіональні програми зайнятості населення;

- зменшити податки для підприємств, які зберігають робочі місця;
- застосувати економічні стимули фінансово-кредитного механізму для створення інвестиційного клімату та ефективного ринкового середовища;
- розвивати систему державної служби зайнятості для професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів;
- підвищувати конкурентоспроможність робочої сили за рахунок покращення освіти по професіях, що потрібні на ринку праці;
- співпрацювати, спеціалізуватися та інтенсифікувати виробництво на основі інновацій з урахуванням зональної спеціалізації способом відновлення;
- гарантувати виплату заробітної плати, яка повинна бути не менше законодавчо встановленого мінімального рівня заробітної плати, запобігаючи затриманню її виплати шляхом постійного контролю з боку державних органів;
- законодавчо забезпечити легалізацію тіньової зайнятості.

Попри всі негативні наслідки, безробіття, на думку деяких вчених, має й позитивні сторони: підвищення соціальної цінності робочого місця; збільшення особистого вільного часу та свободи вибору місця роботи; зростання соціальної значимості й цінності праці; зростання конкуренції між працівниками; стимулювання підвищення інтенсивності і продуктивності праці; можливість для безробітного використати перерву в зайнятості для перенавчання, підвищення рівня освіти [3, с. 1].

На нашу думку, безробіття залишається все ж таки, негативним явищем, як для громадян, так і для держави. Безробіття є серйозною проблемою в сучасному світі, оскільки воно впливає на якість життя людей, розвиток економіки країни та її соціальну стабільність. Причини безробіття дуже різноманітні і залежать від багатьох факторів, таких як економічна ситуація, рівень освіти, демографічні тенденції тощо. Для подолання безробіття необхідно виконувати комплекс заходів, як на державному так і на договірному рівні, реалізація яких допоможе знизити рівень безробіття в країні та забезпечити соціальну стабільність.

Література:

1. Лук'янова, Лариса. "Безробіття як соціально-економічна проблема України та шляхи її розв'язання." *Науковий вісник Мелітопольського*

державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 17 (2016): 147-152.

2. Лисюк О. С. Безробіття як соціально-економічна проблема населення України // Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 4(70). С. 48-53.

3. Горяча О. Б Проблеми безробіття в Україні // Чернівці, БДФА. Nauka.Zinet.info / Інтелект-портал.

ПРАВОВА ПРИРОДА БЛАГОДІЙНОСТІ (ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ)

Пацурківський Петро

студент III курсу Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3137-5046

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3555

Постановка проблеми. Благодійність як феномен була властива ще Давньоримській цивілізації. Зокрема, це знайшло своє відображення в одній із юридичних конструкцій римського права, у якій йдеться про наступне: «Я передаю тобі право власності на річ з тим, щоб ти вчинив певну дію, надав певну послугу на мою користь чи користь зазначених мною третіх осіб» [2, 1.1.19 pr.]. Квінтесенція цієї формули права не змінилася по нинішній час.

У сучасному світі благодійність стала однією з найприкметніших його ознак, показником міри цивілізованості суспільства та його зрілості. Особливо зростає роль та значення благодійності у перехідні періоди суспільного розвитку, коли запит широких соціальних верств на необхідні їм блага кратно перевищує спроможність держави та її інститутів забезпечити ці блага. Саме такий період своєї історії переживає нині Україна, у якій потреба чисельних прошарків суспільства у благодійності внаслідок російсько-української війни стала особливо актуальною.

Благодійність, відповідно до семантики сучасної української мови, означає добровільну безкорисливу пожертву фізичних чи юридичних осіб у вигляді матеріальної, організаційної, фінансової або іншої допомоги особам, які її потребують [3, с. 86]. Принагідно зазначимо, що

благодійність юридичних осіб в кінцевому рахунку також безпосередньо пов'язана з фізичними особами, які утворили відповідну юридичну особу. Більше того, благодійність як суспільне явище у сучасному світі нерозривно пов'язана з людиноцентристським поворотом, який стався в середині ХХ ст. Одним з найперших європейських мислителів, який його виявив та проаналізував у дослідженні «Бунт мас», став видатний іспанський філософ Х. Ортега-і-Гасет. Він переконливо довів, що чи не найфундаментальнішим наслідком людиноцентристського повороту у розвитку цивілізації стало повернення індивідами собі їх природної суспільної суб'єктності загалом і правосуб'єктності в першу чергу, а також людських прав і свобод, що були відчужені у них природними державами на зорі їх появи [6, С. 15-139].

На думку деяких зарубіжних та вітчизняних вчених, вплив вищезазначених чинників на розвиток благодійності у світі відчутно примножився, починаючи з кінця ХХ – початку ХХІ стст., завдяки активному включенню у ці процеси поколінь людей, народжених у останній чверті ХХ ст. і пізніше. Дані покоління одержали у науці збірну назву міленіалів (поколінь Y). Вони найбільш освічені з усіх поколінь, які коли-небудь проживали у світі. Дослідники цих поколінь особливо виділяють у них націленість на гуманізм і соціальні цінності, що, в свою чергу, мотивує їх до подальших глибоких суспільних змін [1; 9].

Вплив вищезазначених антропосоціокультурних чинників на правову природу благодійності у правознавстві ще не піддавався осмисленню.

Метою дослідження є з'ясування правової природи благодійності. Ця мета конкретизується у **завданнях** виокремити та проаналізувати основні властивості благодійності.

У якості **методологічного інструментарію дослідження** автором обрано антропосоціокультурний підхід та методи, атрибутивно пов'язані з ним, передусім системного та структурно-функціонального аналізу.

Виклад основних результатів дослідження. Благодійність в Україні має як власні історичні витоки (вона є складовою антропосоціокультурного коду українського народу), так і є глибоко закономірним наслідком безповоротного обрання Україною європейського шляху розвитку [8, С. 92-192]. Саме цим можна

пояснити особливо динамічне укорінення її в сучасному українському суспільстві та її надзвичайно важливу роль у глибинних перетвореннях вітчизняного соціуму на гуманістичних засадах. З іншого боку, не менш інтенсивно змінюються суспільні уявлення українців про благодійність та її природу.

Зокрема, останнє знайшло своє переконливе втілення у тому, що наразі в Україні діє уже другий її Закон «Про благодійну діяльність та благодійні організації» №5073-VI від 05.07.2012 р. Попередній Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» №46 ще від 1997 р. втратив чинність. Це сталося передусім внаслідок його ідейного, світоглядного та ціннісного в цілому відставання від правового та культурного загалом поступу України. Це стало особливо очевидним після прийняття у 1996 р. нині чинної Конституції України, яка визнала людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпеку найвищою в Україні соціальною цінністю. Причому ст. 3 Конституції України, у якій містяться ці положення, є системоутворюючою для усієї вітчизняної Конституції [4].

Системний і телеологічний аналіз Закону України №5073-VI від 05.07.2012р. переконує, що благодійність є складним правовідношенням, у якому по-різному визначаються правові статуси його сторін. З одного боку, благодійність як особливий вид довірчих відносин полягає безпосередньо у переході права власності первинного власника (благодійника) на **основі його спонтанного волевиявлення** до благодійної організації за умови зобов'язання останньою передати цю власність бенефеціару (набувачу благодійної допомоги, в іншій термінології – дестинатору) [7]. З іншого боку, відповідно до п.3 ст.11 вищезазначеного Закону благодійні організації самостійно визначають бенефеціарів їх благодійної діяльності, а також інші пов'язані з благодійністю її істотні аспекти у їх установчих документах, благодійних програмах чи інших актах органів управління благодійної організації [7]. Разом з тим благодійні організації не вправі самостійно змінювати цільове призначення переданої їм власності, отже, з правової точки зору виступають зобов'язаними особами цивільного права. Благодійним організаціям також заборонено одержувати і розподіляти прибуток серед засновників, членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб, як і серед працівників таких організацій. Вони тільки

вправі покривати власні адміністративні витрати у розмірі, який «не може перевищувати 20 відсотків доходу цієї організації у поточному році» [7]. Тому слід підтримати висловлені ще раніше у науковій літературі пропозиції щодо визначення правової природи благодійності з боку благодійних організацій як їх фідучіарного обов'язку забезпечувати титул власника довіреного особами – благодійниками майна тільки у цілях, що визнаються законодавством благодійними [5, С. 243].

Законодавче тлумачення цілей благодійної діяльності у Законі України № 5073-VI сформульовано звужувально, виключно у світоглядному і методологічному ключі позитивізму. Зокрема, у ч. 1 ст. 3 цього Закону йдеться про те, що «цілями благодійної діяльності є надання допомоги для сприяння **законним інтересам бенефеціарів у сферах благодійної діяльності, визначених цим Законом** (виділено нами. – П.П.), а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах» [7]. Про **права бенефеціарів** тут не йдеться. Тоді як відповідно до уже згадуваної нами вище ст. 3 Конституції України саме «утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [4]. Отже, наяву потреба привести ч. 1 ст. 3 Закону України у відповідність до Конституції України.

На завершення викладу основних результатів дослідження зазначимо, що благодійність слід відмежовувати від суміжних з нею юридичних конструкцій безоплатного відчуження власності, передусім від юридичної конструкції договору дарування. Відповідно до Цивільного кодексу України, такий договір не є договором дарування, якщо обдарована особа зобов'язується ним вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового чи немайнового змісту. Щоправда, ЦК України допускає у ст. 744 укладення договорів дарування з покладанням на обдаровану особу певного обов'язку на користь третьої особи (чи інших осіб). Благодійна угода, навпаки, атрибутивно відзначається відплатним характером. Ця відплатність зумовлюється зобов'язанням благодійної організації передати пожертву бенефеціару або іншим чином використати передану їй власність у благодійних цілях.

Ще більше ускладнює правову природу благодійності публічний збір благодійних пожертв. Чотири його основних особливостей вітчизняний законодавець регламентував у пп. 2-5 ст. 7 Закону України №5073-VI. Зокрема, він може здійснюватися: а) від імені благодійної організації;

б) від власного імені на користь благодійної організації; в) від імені або на користь інших бенефеціарів; г) як виняток, передбачений Законом України №5073-VI, особами, що перебувають на публічній службі чи особами, що діють від їх імені [7].

Висновки. Благодійність має складну правову природу. Передусім вона є одним з видів довірчих правовідносин, що виникають між благодійником (первинним власником), благодійною організацією та бенефеціаром. Її квінтесенція полягає в тому, що благодійник на основі його спонтанного волевиявлення передає частку належної йому власності, обтяжену обов'язком її одержувача використати останню виключно у благодійних цілях, благодійній організації, яка зобов'язується реалізувати волевиявлення благодійника на умовах, визначених законом чи угодою між ними про благодійність.

Список використаних джерел:

1. Shawna Benston and Brian Farkas. Mediation and Millennials: A Dispute Resolution Mechanism to Match a New Generation. *Journal of Experiential Learning*. 2018. 2 (2) Article 3. URL: <https://digitalcommons.tourolaw.edu/jel/vol2/iss2/3/>
2. The Digest of Justinian. Volume 1 Revised Edition. University of Pennsylvania Press. 2009. 1.1.19 pr.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад і головн.ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун». 2005. 1728 с.
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Майданик Р. А. Проблеми довірчих відносин в цивільному праві. Київ: «Київський університет». 2002. 520 с.
6. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. Київ: Основи. 1994. 424 с.
7. Про благодійну діяльність та благодійні організації. Закон України №5073-VI від 05.07.2012 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
8. Український соціум / Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. та ін. / За ред. В. С. Крисаченка. Київ: Знання України, 2005. 792 с.
9. Хотинська-Нор О. Судова система України в епоху покоління мілленіалів. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи*

в Україні: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці. ЧНУ ім Ю Федьковича. 2018. С. 42-44.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ МОБІНГУ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Середенко Валерія Вячелавівна

студентка 3-го курсу юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Гетьманцева Ніна Дмитрівна

доктор юридичних наук, професор, завідувач

кафедри приватного права юридичного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3550

Мобінг – англійський термін, що позначає систематичне цькування, психологічний пресинг у трудовому колективі з метою приниження честі та гідності особи. Він проявляється у вигляді наклепів, висміювань, образ, погроз, залякувань тощо. Такий різновид насилля сьогодні є досить поширеним у світі, зокрема і в Україні, а тому перед нами гостро стоїть питання протидії цьому суспільно небезпечному явищу.

Як зазначає українська науковиця І.В. Лагутіна, мобінг в системі соціально-трудових відносин має або вертикальну, або горизонтальну спрямованість. Горизонтальний мобінг – це моральне переслідування на рівні однієї професійної групи або одного структурного підрозділу. Як суб'єкти конфліктної взаємодії виступають працівники структурного підрозділу. А вертикальний мобінг являє собою моральне переслідування по вертикалі управління персоналом. Як правило, агресію (невдоволення) чи тиск (домагання) тривалий час проявляє безпосередній керівник або роботодавець [1, ст. 140].

З метою запобігання та протидії мобінгу в 2022-му році трудове законодавство України було доповнене рядом нових норм. 11 грудня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу

(цькуванню)» від 16.11.2022 р. № 2759-IX. Відповідно до внесених змін до статті 2 Кодексу Законів про працю України, передбачено, що працівник має не лише право на здорові і безпечні умови праці, а й на гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників. Окрім цього положення, у Кодексі з'явилася також стаття 2², згідно якої, мобінг (цькування) – систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та / або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність.

Формами психологічного та економічного тиску є: створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери (погрози, висміювання, наклепи, зневажливі зауваження, поведінка загрозливого, залякуючого, принизливого характеру та інші способи виведення працівника із психологічної рівноваги); безпідставне негативне виокремлення працівника з колективу або його ізоляція (незапрошення на зустрічі і наради, в яких працівник, відповідно до локальних нормативних актів та організаційно-розпорядчих актів має брати участь, перешкоджання виконанню ним своєї трудової функції, недопущення працівника на робоче місце, перенесення робочого місця в непристосовані для цього виду роботи місця); нерівність можливостей для навчання та кар'єрного росту; нерівна оплата за працю рівної цінності, яка виконується працівниками однакової кваліфікації; безпідставне позбавлення працівника частини виплат (премій, бонусів та інших заохочень); необґрунтований нерівномірний розподіл роботодавцем навантаження і завдань між працівниками з однаковою кваліфікацією та продуктивністю праці, які виконують рівноцінну роботу. Однак варто наголосити, що вимоги роботодавця щодо належного виконання працівником трудових обов'язків, зміна робочого місця, посади працівника або розміру оплати праці в порядку, встановленому законодавством, колективним або трудовим договором, не вважаються мобінгом (цькуванням) [2, п. 2].

Також змінами від 16 листопада 2022 року було доповнено статтю 5¹ КЗпПУ положенням, що працівникові, який став жертвою утисків під час виконання трудових обов'язків гарантовано правовий захист від мобінгу (цькування), дискримінації, упередженого ставлення у сфері праці, захист честі та гідності працівника під час здійснення ним трудової діяльності, а також забезпечення особам, які зазнали таких дій та / або бездіяльності, права на звернення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, тобто до управління Державної служби з питань праці, та до суду щодо визнання таких фактів та їх усунення, а також відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок таких дій та / або бездіяльності, на підставі судового рішення, що набрало законної сили [2, п.3].

Проте доповнення та зміни торкнулися не лише Кодексу Законів про Працю. 23 грудня 2022 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)». Відтак за мобінг на роботі тепер передбачено адміністративну відповідальність, а саме: за перше правопорушення – штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 20 до 30 годин і накладення штрафу на фізичних осіб – підприємців, які використовують найману працю, посадових осіб – від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 30 до 40 годин; за друге та кожне наступне порушення протягом року або у випадку, коли цькування ведеться групою осіб – штраф від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 30 до 50 годин і накладення штрафу на фізичних осіб – підприємців, які використовують найману працю, посадових осіб – від 200 до 400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від 40 до 60 годин [3, п.1].

У підсумку варто відзначити, що зміни трудового законодавства України, які закріпили норму щодо захисту працівника від мобінгу та відповідальності за його вчинення є позитивним кроком у даному аспекті. Адже продуктивність праці, професійний розвиток працівника значною мірою залежить саме від психологічного клімату в колективі. Відповідно, закріплення на законодавчому рівні норм, що встановлюють

неприпустимість мобінгу та гарантують право на захист, є необхідним кроком у правовому регулюванні праці України на сучасному етапі розвитку нашої держави.

Література:

1. Сорокіна А. Мобінг та булінг в трудових відносинах. «Молодий вчений». 2018. № 11 (63). С. 140.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу(цькуванню): Закон України від 16.11.2022 р. № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text>
3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню) : Закон України від 01.12.2022 р. № 2806-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-20#Text>

ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ЕТИЧНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА

Дільна Зоряна Федорівна

кандидат юридичних наук, Інститут права,

Львівський державний університет внутрішніх справ

ORCID: 0000-0002-6066-1279

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3561

Важливим правовим принципом, який діє в інтересах особи підозрюваного, обвинуваченого є презумпція невинуватості, що означає існування припущення про невинуватість особи, аж доки її вина не буде доведена у судовому порядку, встановлена у рішенні суду, який набрав законної сили. Цей принцип є складовим іншого важливого принципу, який закріплений у Європейській Конвенції про захист прав та основоположних свобод – права на справедливий суд. Власне ч. 2 ст. 6 містить положення про презумпцію невинуватості, яка тлумачиться так: «без доведення попередньої вини обвинуваченого згідно закону і, зокрема, без надання обвинуваченому можливості скористатися правом на захист, судові рішення відносно нього породжує відчуття, що обвинувачуваний є справді винним» [1].

Засада презумпції невинуватості закріплена і у багатьох інших міжнародних джерелах, зокрема: 1) у ст. 11 Загальної декларації прав людини; 2) у ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Окремо слід згадати Стандарти професійної відповідальності та виклади основних обов'язків і прав прокурорів, що були ухвалені Міжнародною асоціацією прокурорів у 1999 році, у яких названо обов'язок прокурора захищати право обвинуваченого на справедливий судовий розгляд, а також переконуватись в тому, що свідчення на користь обвинуваченого відбувається згідно із законом та вимогами до справедливого судового розгляду [2]. Ще один міжнародний документ з

питань етики прокурорів, а саме «Європейські керівні принципи з етики і поведінки для прокурорів» (так звані «Будапештські керівні принципи»), які були прийняті у 2005 році на шостій конференції Генеральних прокурорів Європи, встановлює такі стандарти поведінки прокурора, як повага до принципу презумпції невинуватості, обов'язок звертати увагу на всі відповідні обставини справи, включаючи ті, що стосуються підозрюваного не дивлячись на те, чи вигідні вони чи ні, не розпочинати або продовжувати слідчі дії, якщо неупереджені результати слідства показують, що обвинувачення є безпідставним, розслідувати справу наполегливо, але справедливо і в межах доказів, досліджувати запропонований доказ з метою встановлення законності його отримання, відмовляти у використанні доказу, отриманого незаконним шляхом, що грубо порушує права підозрюваного чи іншої особи тощо [3].

Щодо вітчизняних норм, то презумпція невинуватості закріплена у Конституції (ст. 62), Законі України «Про прокуратуру» (як одна із засад діяльності прокуратури), Кримінальному процесуальному кодексі України, а також у ст. 9 Кодексу професійної етики та поведінки прокурорів. Так, відповідно до цього Кодексу, прокурор повинен враховувати всі обставини незалежно від того, свідчать вони проти підозрюваного (обвинуваченого) чи на його користь, вживати заходів для гарантування права особи на справедливий судовий розгляд, бути переконаним, що всі проведені слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії та зібрані докази дають достатні підстави для звинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення, при виконанні своїх повноважень поводитись з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, як з невинуватою [4].

Відтак, основна мета засади презумпції невинуватості – захистити особу, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, зокрема від будь яких форм осуду в тому числі, адже те, що говорить прокурор як представник держави впливає на думку громадськості. Також Європейський суд з прав людини вказував, що дія аналізованого принципу поширюється насамперед на ті висловлювання, що є публічними і адресуються підозрюваній особі. Отже, прокурор, як публічна особа, повинен бути обережним у своїх висловлюваннях, у виступах, публічних дописах, письмових документах, зокрема й

процесуальних, а також не допускати недбалість та недобросовісність у отриманні та оцінці доказів, посилаючись на такі докази тощо (мова йде про перевірку законності методів отримання доказів, їх допустимості та належності), надавати і самому обвинуваченому всю достовірну інформацію, в тому числі і ту, що спростовує його вину. Звичайно, потрібно розрізняти просто факт того, що когось підозрюють у вчиненні кримінального правопорушення із заявою про безпосередньо констатацію факту вчинення цієї особою такого правопорушення до винесення відповідного вироку судом.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 02.04.2023 р.)
2. Стандарти професійної відповідальності та виклади основних обов'язків і прав прокурорів: міжнародний документ МАП від 23.04.1999 р. URL. [https://www.iap-association.org/getattachment/Resources-Documents/IAP-Standards-\(1\)/Ukrainian.pdf.aspx](https://www.iap-association.org/getattachment/Resources-Documents/IAP-Standards-(1)/Ukrainian.pdf.aspx) (дата звернення: 02.04.2023 р.)
3. Європейські керівні принципи з етики та поведінки для прокурорів «Будапештські керівні принципи»: міжнародний документ КГПЄ від 31.05.2005 р. URL. https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/pr_osn1.pdf (дата звернення: 02.04.2023 р.)
4. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів: документ від 27.04.2017 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>

СУЧАСНІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ В СВІТОВІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ

Дубчак Олеся Еміліанівна

студентка 3 курсу юридичного факультету

Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3562

На сучасному етапі розвитку криміналістики вчені та практики докладають багато зусиль для впровадження нових технологій у світ криміналістичних досліджень. Осучаснення даної сфери полегшує роботу

робітників правоохоронних органів та більше того пришвидшує процес затримання злочинця. Вже на сьогодні існують певні напрями використання засобів криміналістичної техніки в правозастосовній діяльності, які забезпечують її ефективність та результативність. Більше того, зараз детальніше розглядається поняття криміналістичної інновації та виокремлюють її суттєві ознаки.

У даній роботі я б хотіла дослідити теоретичні основи розроблення криміналістичних інновацій у криміналістичній техніці та проблеми їх використання в практичній діяльності.

Спершу, я б хотіла зазначити та розтлумачити поняття «науково-технічні засоби криміналістики». Науково-технічні засоби криміналістики – це різноманітні наукові та технічні засоби та інструменти, що використовуються в дослідженні кримінальних справ з метою встановлення фактів та збирання доказів. Основними ознаками науково-технічних засобів криміналістики є:

- Об'єктивність: науково-технічні засоби криміналістики базуються на об'єктивних методах та прийомах дослідження, що дозволяє отримувати достовірну інформацію та уникнути спотворення даних.

- Спрямованість на результат: науково-технічні засоби криміналістики спрямовані на отримання конкретного результату, а саме, встановлення фактів та збір доказів, що можуть бути використані у кримінальному процесі.

- Інноваційність: науково-технічні засоби криміналістики постійно розвиваються та вдосконалюються з метою підвищення їх ефективності та результативності.

- Мультидисциплінарність: науково-технічні засоби криміналістики базуються на знаннях з різних наукових галузей, таких як фізика, хімія, біологія, математика тощо.

До науково-технічних засобів криміналістики можна віднести такі інструменти як мікроскопи, спектральні прилади, фото- та відеокамери, комп'ютерні програми для обробки даних, системи ідентифікації тощо. Використання науково-технічних засобів криміналістики дозволяє забезпечити об'єктивність досліджень та підвищити їх ефективність. Існує безліч думок та дискусій стосовно того, що ж лежить в основі поняття технічних засобів криміналістики. До прикладу, П.Т. Скорченко пропонує класифікувати техніко-криміналістичні засоби на такі групи: ті, що підвищують результативність слідчих дій; ті, що підвищують

результативність праці слідчого; ті, що застосовуються для одержання пошукової інформації; ті, що застосовуються в лабораторних дослідженнях; ті, що застосовуються в профілактиці злочинів; ті, що застосовуються при проведенні оперативно-розшукових заходів [1, с. 107]. Більше того, слід вказати, що одним з основних положень криміналістики є правило, відповідно до якого організація й тактика огляду місця події визначається слідчою ситуацією, яка склалася на конкретному етапі розслідування.

Наступним чином, слід розглянути детальніше сучасні методи у криміналістичній техніці. На думку В. Ю. Шепітько із якою я повністю погоджуюсь, злочинність супроводжує глобальні проблеми суспільства у сфері економіки, політики, екології, забезпечення ресурсами й продовольством, енергетики, демографії, у тому числі відчувається суттєвий вплив і на сьогодення. Як вбачається, у сучасних умовах розроблення та використання криміналістичних інновацій в правозастосовній діяльності є одним із найбільш перспективних способів боротьби зі злочинністю. Створення та використання інноваційних криміналістичних продуктів вважається пріоритетним завданням криміналістики, яке має на меті підвищення ефективності, результативності та оптимізації правозастосовної діяльності. Це є нагальною потребою в практиці боротьби зі злочинністю.

На мій погляд, в інноваційному плані найбільш активного розвитку набув техніко-криміналістичний напрям, проте в дослідженні цієї проблематики нині є багато дискусійних і невирішених питань, що потребують спеціального вивчення й свого розв'язання. Прикладами інновацій у правозастосовній діяльності слугують ідентифікаційні біометричні системи за статичними й динамічними ознаками людини (системи електронної ідентифікації людини за біометричними ознаками – відбитками пальців рук, ознаками зовнішності, малюнку райдужної оболонки ока, ДНК, ознаками ходи, почерку тощо), автоматизовані робочі місця (далі – АРМ), зокрема АРМ слідчого «Інсайт», автоматизовані інформаційно-пошукові системи та бази даних («Слідча практика», «Слідчий прецедент» та інші) тощо [2, с. 40].

Серед інноваційних методів і засобів, на думку В. Д. Берназа, вагоме місце відводиться біометричним, тобто таким, які дають змогу виміряти фізичні й поведінкові характеристики особи з метою її

ідентифікації або виконання діагностичних завдань. Оригінальними спробами знайти нові шляхи виконання завдань ідентифікації особи є використання інструментальних засобів, зокрема це ідентифікація людини за її зовнішніми ознаками через відеосистеми з використанням тепловізорної техніки; за голосом, артикуляцією під час вимови окремих звуків, слів. Неповною мірою також використовуються можливості поліграфа у визначенні придатності до слідчої й детективної діяльності та наявності професійної деформації, у діагностиці правдивості свідчень, а також у виявленні причетності до злочину тощо. З 1985 р. в практику боротьби зі злочинами втілено геномний метод ідентифікації людини за її ДНК, який є одним зі значних досягнень криміналістики ХХ століття й може повністю замінити в майбутньому дактилоскопію як у криміналістичній реєстрації, так і в ідентифікації особи [3, с. 188].

Наступним чином, хотіла б детальніше розглянути засоби, які зараз набувають популярності та інтересу. До прикладу, використання нанотехнологій у криміналістичних цілях, зокрема розроблення інноваційних методів і технологій, які розширюють можливості ідентифікації людини за генотипоскопічної експертизи. Розроблення біочіпа, що дає змогу встановити особу суб'єкта за мізерно малим слідом кількостей ДНК з імовірністю 99,6%, допомагає сьогодні ідентифікувати осіб у разі виявлення на місці події, скажімо, зім'ятої рукою серветки або недопалок сигарети з малою кількістю слини, що було неможливо раніше [4, с. 121].

У сфері криміналістичної техніки продовжується пошук нових біометричних методів, які можна використовувати у правоохоронній та судовій діяльності, наприклад, для ідентифікації особи за малюнком дна або райдужної оболонки ока. Недавні дослідження показали, що відбитки пальців мають близько 40 унікальних характеристик, а райдужна оболонка ока містить 256 характеристик. Через широке використання комп'ютерних технологій злочинці все частіше використовують їх для вчинення злочинів. Тому виникла необхідність розроблення нових методів ідентифікації особи, таких як сканування венної карти руки або ідентифікація за клавіатурним почерком. Криміналістика активно займається цими питаннями, оскільки це допомагає підвищити ефективність розслідування та виявлення злочинів.

Отже, на основі вищевикладеного можна зробити висновок, що створення та використання інноваційних криміналістичних продуктів є пріоритетним завданням криміналістики та нагальною потребою практики.

Література:

1. Приходько Ю. Особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних з кримінальними вибухами. *Visegrad journal on human rights: Особливості техніко-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів*. 2015. №5 (1). С. 106-113.
2. Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Авдєєва Г. К. Інновації в криміналістиці та їх впровадження в діяльність органів досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю : збірка наук. праць*. Харків : Право, 2011. Вип. 21. С. 39-46.
3. Берназ В. Д. Інтеграція досягнень сучасної науки в слідчу діяльність. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. Вип. № 4. С. 189-191. С. 188.
4. Шевчук В.М. Інновації у криміналістичній техніці: сучасні можливості й проблеми застосування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер: Юриспруденція*. 2020. №43. С. 146-151.

ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Ковмир Сергій Володимирович

аспірант Національної академії Служби безпеки України

ORCID: 0009-0007-3382-7150

Науковий керівник: Цюприк Ігор Володимирович

доктор юридичних наук, професор кафедри

кримінального процесу та криміналістики

ННГІ Національної академії Служби безпеки України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3556

На сьогодні в Україні організована злочинність, корупція та збройна агресія з боку Російської Федерації є загрозою національній безпеці. Саме тому питання захисту учасників кримінального судочинства від

злочинних посягань набувають особливої ваги. Ефективність проведення розслідувань у резонансних кримінальних провадженнях, в тому числі під юрисдикцією міжнародних судових інституцій, значно залежить від створення національної системи гарантій забезпечення безпеки осіб, які сприяють правосуддю, від будь-якого протиправного впливу.

Першу редакцію Закону України «Про забезпечення захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» (далі – Закон) було прийнято 29 років тому [1]. Водночас у країні відбулися істотні зміни в системі суспільних відносин, виникли нові реалії посткримінального впливу. Україна піддалася збройній агресії з боку РФ, у зв'язку з чим нашою державою підготовлено та подано позов до країни-агресора у Міжнародний кримінальний суд у Гаазі (надалі – МКС). Очевидно, що кримінальні розслідування, зокрема й військових злочинів, після звільнення ґрунтуватимуться переважно на свідченнях місцевого населення окупованих територій. Тому, на законодавчому рівні необхідно вжити невідкладних заходів щодо гарантованого та ефективного захисту осіб, які сприятимуть в розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

В Україні наразі активно проводиться збір доказів за більш ніж 70 тисячами кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів, які є серйозним викликом для усієї правоохоронної системи країни. На теперішній час триває збір доказів такими правоохоронними органами як НПУ, СБУ, ДБР та прокуратура відповідно до компетенції. Національні суди готуються до розгляду цих справ, а окремі докази формуються для передачі до МКС та майбутнього спеціального трибуналу з питань збройної агресії РФ. Проте на сьогодні національні ресурси є ще недостатніми для ефективної роботи з таким обсягом проваджень [4, 3].

Для організації досудового розслідування кримінальних проваджень про злочини цієї категорії МКС відряджено до нашої країни понад 40 слідчих. З метою створення матеріальної бази та забезпечення належної координації роботи, найближчим часом очікується створення офісу МКС в Україні. МКС докладас чимало зусиль для залучення фахівців з інших юрисдикцій на довготривалий період з метою збору доказової бази в Україні, і створення офісу буде наступним кроком для скоординованої та ефективної роботи над українським кейсом [2, с. 15].

Ефективність роботи офісу МКС в Україні має забезпечуватися не лише зазначеними факторами, але й підвищенням кваліфікаційних вимог до суб'єктів системи захисту учасників кримінального судочинства. На сьогодні в Україні відсутня чітка програма підготовки фахівців для всіх рівнів системи захисту, що ускладнює роботу і підвищує ризик помилок, відсутність належного фінансування та недостатня міжвідомча координація призводять до неефективного застосування існуючих заходів забезпечення безпеки.

Чинний Закон не відповідає Рамковій Конвенції ООН проти організованої злочинності, Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та іншим міжнародним стандартам та рекомендаціям. Крім того, українська система захисту учасників кримінального судочинства не відповідає Рекомендації Res (2005) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо захисту свідків та осіб, які співпрацюють з правосуддям та Рекомендації Res (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо допомоги потерпілим від злочинів [4, с. 2-7].

Законодавство країн Європейського Союзу щодо захисту свідків постійно оновлюється. Кожні 15-20 років приймаються нові редакції законів. Такий підхід дає змогу законодавцям та правоохоронцям оперативно реагувати на динамічні процеси у сфері захисту свідків та потерпілих. Сучасні зміни в чинному законодавстві України про захист учасників кримінального судочинства, на жаль є поверхневими та такими, що не ґрунтуються на глибокому аналізі ефективності наявних кримінально-правових інструментів та організаційних прийомів. Вони зумовлені, як правило, необхідністю коригування Закону відповідно до певних змін у національному законодавстві. Таким чином, заходи безпеки здійснюються на примітивному рівні – охорона житла чи безпосередньо учасника кримінального судочинства під час досудового слідства та судового розгляду, у найкращому разі – переселення його до родичів або знайомих. Ці заходи, зазвичай, нетривалі і не можуть повною мірою гарантувати безпеку свідку або потерпілому.

Водночас представниками КМЄС та правоохоронних органів України у 2020-2021 роках було розроблено та запропоновано проект закону, який запроваджує нову національну концепцію захисту учасників

кримінального судочинства з урахуванням сучасних світових тенденцій в цій галузі та створити центральний орган виконавчої влади з питань захисту учасників кримінального судочинства – Національне агентство з питань забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства.

У липні 2021 року народними депутатами на чолі з головою комітету ВРУ з правоохоронної діяльності Д. Монастирським було зареєстровано законопроект (рег. №5751 від 12.07.21), який активно обговорювався до початку військової агресії РФ в Україні у професійному середовищі відповідних правоохоронних органів та профільних комітетах ВР України. В проекті нового закону автори намагалися врахувати найсучасніші світові тенденції у сфері захисту свідків та скоригувати недоліки чинного законодавства з метою створення дієвих механізмів для убезпечення від кримінального впливу осіб, що сприяють правосуддю.

Вважаємо, що чинний національний закон, який регулює захист учасників кримінального судочинства, не має чіткого визначення певних термінів і понять, як це реалізовано в європейських законах. На відміну від багатьох із них, в українському законодавстві не визначено часові терміни, коли має здійснюватися програма захисту, незрозумілим залишається, що взагалі є програмою захисту учасників кримінального судочинства в Україні.

За результатами вивчення міжнародного досвіду необхідно зробити висновок, що вид, обсяг та інтенсивність заходів забезпечення безпеки мають обов'язково відповідати природі та ступеню загрози свідкові – визначення вичерпного переліку заходів захисту має ґрунтуватися винятково на результатах комплексної оцінки загроз та ризиків щодо учасника кримінального судочинства. Проведення такої оцінки відповідно до 2 ст. 22 чинного Закону є вкрай проблемним. Для цього суб'єктам, які приймають рішення про надання захисту, надається занадто короткий термін – 3 доби.

Брак часу для організації процесу якісної перевірки інформації про загрози, а також відсутність відомчих та міжвідомчих регламентуючих документів, які б визначали процедуру такої перевірки, призводить до того, що слідчі та прокурори обирають вид захисту, який серйозно виснажує ресурси підрозділу захисту та є, як правило, найменш

ефективним з точки зору безпеки «особиста охорона, захист житла і майна» (ст. 8 Закону).

Забезпечення безпеки осіб, які є суб'єктами захисту в Україні, здійснюється в межах кримінального судочинства (досудового розслідування та судового розгляду) і є практично неможливим після його закінчення. Це призводить до відмови свідка надати основні для кримінального провадження свідчення, а в загальному розумінні – до зневіри реальних або потенційних свідків тяжких та особливо тяжких злочинів до системи правосуддя загалом.

Водночас необхідність захисту осіб, які сприяють правосуддю, після судового розгляду суду першої інстанції зумовлена й можливістю їх участі у стадії апеляційного або касаційного провадження. Слід враховувати, що у момент виконання вироку можуть прийматися рішення про умовно-дострокове звільнення від покарання та інші рішення, що можуть безпосередньо стосуватися безпеки таких осіб [2, 12].

Відповідно до законодавства країн ЕС терміни дії програм захисту чітко визначені: під час досудового слідства, судового розгляду та після винесення вироку суду. Щодо такої характеристики посткримінального впливу, як здійснення його в часі, 44% опитаних слідчих і суддів вказали на спроби впливу на осіб, які сприяють правосуддю, на стадії внесення даних про злочин до ЄРДР, 69% – під час досудового розслідування, 28% – в стадії судового розгляду, 6% – після його закінчення [5].

В таких, або близьких до цього пропорціях, на нашу думку, і мають бути розподілені ресурси системи правосуддя під час здійснення такого захисту. Активне використання процесуальних заходів захисту на етапі досудового розслідування, зокрема із активним застосуванням інституту анонімності (повної або часткової), може істотно підвищити якість такого захисту і серйозно понизити навантаження на підрозділи, які реалізують спеціальні заходи забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, пов'язані з забезпеченням фізичної безпеки свідка або потерпілого.

Теоретики і практики в Україні мають усвідомити, що посткримінальний вплив може відбуватися не тільки під час здійснення кримінального провадження, але й усього життя свідка або потерпілого.

Це викликано тим, що часові рамки посткримінального впливу ширші за межі кримінального провадження. Це підтверджує необхідність забезпечення безпеки громадян, що зазнають такого впливу, не тільки у всіх, без винятку, стадіях кримінального процесу, але й після його закінчення [6, с. 87].

Будь-який захист має здійснюватися винятково на підставі згоди учасника кримінального судочинства або його представника, а особа, яка вже знаходиться під захистом, повинна мати можливість у будь-який час відмовитися від нього. Водночас ст. 17 чинного Закону містить достатньо суб'єктивну оцінку ризику – «за наявності загрози настання тяжких наслідків», яка по суті дозволяє суб'єкту, що приймає рішення про забезпечення безпеки, майже у примусовій формі застосовувати стосовно особи «фізичну охорону», «охорону житла та майна» або використовувати «технічні засоби контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів», що є порушенням конституційних прав громадян.

В українському законодавстві про захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, відсутня градація такої категорії, як «свідок». У західних концепціях науковці чітко поділяють їх на звичайних (випадкових) свідків, та осіб, які сприяють правосуддю (злочинці, які надають свідчення проти інших членів злочинного угруповання, як правило для отримання більш м'якого покарання). Додатково свідки також можуть поділятися, на «уразливих свідків» та «свідків, яким загрожує небезпека», відповідно до кожної з цих категорій мають застосовуватись різні підходи та обиратися відповідні заходи забезпечення безпеки. Цей розподіл є вкрай важливим, на думку Джеральда Шура, засновника американської програми захисту свідків. Він стверджує, що представники кожної категорії свідків мають зовсім різну мотивацію щодо участі у кримінальному провадженні та, відповідно, щодо них має застосовуватись різний концептуальний підхід під час планування та організації заходів захисту [8, 128].

Під час оцінки необхідності та доцільності застосування тих чи інших заходів безпеки стосовно свідка або потерпілого, було б бажано, щоб суб'єкти, які приймають рішення про забезпечення захисту, мали відповідну підготовку для ефективного визначення ступеня уразливості особи, або з'ясування факту, що свідок або потерпілий дійсно перебуває

або може перебувати у небезпеці. Для цього було б доречно запровадити національну систему тренінгів для підвищення кваліфікації всіх суб'єктів, що беруть участь у забезпеченні захисту учасників кримінального судочинства за кураторством єдиного національного органу, який має стати відповідальним за розробку та реалізацію національної стратегії захисту учасників кримінального судочинства.

В багатьох країнах світу існує перелік злочинів, під час розслідування яких можуть бути реалізовані програми захисту свідків. Це злочини проти національної безпеки, злочини пов'язані з організованою злочинністю та тероризмом, злочини проти людяності, а також злочини, які знаходяться у компетенції МКС [3, с. 66]. Такий підхід викликаний тим, що ресурси підрозділів захисту, як правило, обмежені, а забезпечення безпеки в межах реалізації спеціальних заходів захисту здійснюється виключно у разі існування критичного ступеню ризику для свідка та у зв'язку з тим, що такий захист є дуже складним процесом як в правовому, так і в організаційному плані.

В Україні формально захист учасника кримінального судочинства може здійснюватися в межах будь-якого кримінального провадження, а шаблонний підхід під час обирання виду захисту та невизначеність у тлумаченні підстав для застосування заходів захисту, як «дані, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну» учасника кримінального судочинства (ч.1 ст. 20 Закону) призводить до того, що суб'єкт, який приймає рішення, надає перевагу у забезпеченні такого захисту, ніж навпаки, зважаючи винятково на вибіркову диспозицію ст. 380 ККУ щодо кримінальної відповідальності через невжиття заходів безпеки осіб, взятих під захист.

Відповідальність за «прийняття недостатньо обґрунтованих рішень», що визначена цією ж статтею КК України, суб'єктами, які приймають рішення про надання захисту, сприймається суб'єктами захисту досить абстрактно через невизначеність, які рішення мають вважатися такими, що містять підстави (наявність «реальної загрози») для застосування заходів забезпечення безпеки та які мають бути критерії обґрунтованості таких рішень.

Суб'єкт, що приймає рішення про надання захисту, навіть не маючи об'єктивної інформації про загрози застосовує такий захід забезпечення

безпеки як «особиста охорона, охорона житла і майна» (ст. 8 Закону). Навіть враховуючи, що визначення виду заходу за Законом належить до компетенції органу, який здійснює заходи захисту, невизначеність чіткого порядку застосування таких складних видів захисту як тимчасове або постійне переселення в усіх без винятку правоохоронних органах України призводить до того, що керівники таких органів покладають захист на спеціальні підрозділи, основною функцією яких є забезпечення виключно фізичної безпеки особи, яка перебуває під захистом.

Відповідно до світової практики, застосування такого заходу забезпечення безпеки як тимчасове переселення є найбільш ефективним на всіх стадіях кримінального провадження. Водночас, враховуючи, як впливає на учасників кримінального судочинства відрив від звичного соціуму та переселення в інше місце, слід також дуже ретельно прораховувати можливі негативні наслідки, що можуть виникати під час такого переселення та розглядати можливість застосування альтернативних заходів безпеки [4, с. 45].

Відповідно до ст. 14 Закону, переселення до іншого місця проживання здійснюється винятково «за наявності обставин, коли загроза життю та безпеці особи, взятої під захист, не може бути усунута іншими заходами». В Законі містяться певні неоднозначні юридичні дефініції, що часто стають на заваді прийняття ефективних управлінських рішень суб'єктами, які забезпечують безпеку.

Український законодавець інтуїтивно ставить поруч такі заходи забезпечення безпеки, як «заміна документів» (ст. 10 Закону), «зміна зовнішності» (ст. 11 Закону) та «переселення в інше місце проживання» (ст. 12 Закону) усвідомлюючи, що всі вони становлять єдину комплексну систему заходів, пов'язаних з переселенням особи в інше місце проживання. Саме суб'єктивність критеріїв обрання певних видів забезпечення безпеки призводить до того, що переселення та інші найбільш дієві заходи забезпечення безпеки підрозділами захисту учасників кримінального судочинства в Україні майже не застосовуються.

Натомість у США програма захисту WITSEC передбачає «тимчасове переселення до «безпечного дому» (safehouse); аналіз показань свідка та перспектив кримінального провадження в цілому; аналіз поточного психологічного стану свідка та членів його сім'ї та

оцінка їх готовності до можливого переселення; оцінка фізичних, юридичних, економічних та інших ризиків у разі прийняття свідка до програми WITSEC (в тому числі і ризики для громади, до якої має бути здійснено переселення сім'ї свідка) – пошук альтернативних заходів забезпечення безпеки (поліцейський нагляд; патрулювання району проживання свідка; обмежувальні заходи щодо осіб, які можуть становити загрозу для нього тощо); вибір та узгодження з кандидатом на вступ до програми місця потенційного переселення (виключається вірогідність випадкового контакту з фігурантами справи або їхніми співниками, які можуть становити загрозу для свідка); узгодження та підписання меморандуму про взаємодію (MOU), в якому містяться права та обов'язки сторін між представниками Служби маршалів США та потенційним свідком; виготовлення нових ідентифікаційних документів для всіх членів сім'ї, яких включено до програми захисту; перевезення майна свідка на нове місце проживання; налагодження контактів та взаємодії учасника програми захисту з місцевими представниками Служби маршалів США з обов'язковим інструктажем на випадок виникнення кризових ситуацій; сприяння у працевлаштуванні на новому місці; організація, у разі потреби, фізичної участі свідка у судових засіданнях; постійний моніторинг загроз тощо» [2, с. 37].

Програма захисту учасників кримінального судочинства це складний комплекс заходів адміністративного та технічного характеру, що ґрунтується як на чітких інструктивних положеннях, так і на застосуванні ситуативних підходів до вирішення поточних питань захисту високопрофесійними профільними спеціалістами.

Національна система захисту учасників кримінального судочинства вже давно постала перед нагальною необхідністю створення сучасної системи оцінки загроз та ризиків особі, що потребує захисту. Природно, таку оцінку має робити оперативний підрозділ органу, який здійснює оперативний супровід заходів безпеки відповідно до своєї спеціалізації. В ідеальному варіанті такий підрозділ має володіти максимальним об'ємом поточної оперативної та іншої інформації щодо загроз учаснику кримінального судочинства. «У більшості програм захисту свідків в Європі та США, висококваліфіковані спеціалісти, які здійснюють оцінку фізичних, психологічних, фінансових та інших ризиків щодо свідка та

його оточення, обов'язково проводять аналіз «ваги» показань такого свідка у конкретному кримінальному процесі, оцінюють перспективу кримінального провадження в цілому, постійно знаходяться в одній системі координат з підрозділами, які безпосередньо реалізують заходи забезпечення безпеки, та діють в спільних інтересах» [4, с. 72].

Водночас в Україні відсутні будь-які відомчі та міжвідомчі документи щодо оцінки таких загроз та ризиків їх настання. Саме тому суб'єкти, які приймають рішення щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, роблять це на власний розсуд, керуючись життєвим досвідом та інтуїцією. Враховуючи сучасний світовий досвід з цих питань, оптимальним рішенням було б запровадження в цій сфері діяльності теорії керування ризиками, яка б могла допомогти приймати оптимальні рішення під час застосування або скасування заходів безпеки та обрати найкращі сценарії забезпечення такого захисту.

Концепція системного ризик-менеджменту має бути заснована на ідеології спільної зацікавленості всіх структурних підрозділів системи захисту учасників кримінального судочинства в доцільному об'єднанні організаційних, матеріальних, інтелектуальних та інших ресурсів. Потреба в такому об'єднанні визначається цілями виявлення, передбачення та оцінки всієї динамічної сукупності ризиків, які стосуються свідка або потерпілого, а також оптимальним та своєчасним реагуванням на нові загрози.

Основна ідея ризик-менеджменту полягає в тому, що будь-який ризик може бути певним чином обрахований, а тому керований. Якісний системний аналіз інформації щодо загроз міг би дозволити суб'єктам, які приймають рішення щодо забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства (слідчий, слідчий суддя, прокурор, суддя), зважено та пропорційно до загрози залучити необхідні сили та засоби відповідних спеціальних підрозділів, що дозволило б більш якісно використовувати державні ресурси.

Суб'єктивність інформації про загрозу свідку та відсутність чіткого диференціювання відповідно до рівня загрози, психологічний стан свідка, або навіть потенційна загроза, яку він може становити для оточення, створює неабиякі труднощі для підрозділу захисту під час вибору

конкретного заходу забезпечення безпеки. Дуже часто помилки в оцінці потенційних або реальних загроз, призводять до того, що обмежені ресурси спеціальних підрозділів забезпечення захисту свідків того чи іншого органу (НПУ, СБУ, НАБУ або ДБР) залучаються для забезпечення безпеки свідка, щодо якого загрози мінімальні, або навіть відсутні і навпаки – той, хто потребує захисту негайно, його не отримує.

Суб'єкти системи захисту змушені робити таку «оцінку» на основі винятково власного досвіду, не маючи достатньо часу для встановлення фактичних загроз та вірогідності їх настання через можливості оперативних підрозділів. Треба також визнати, що навіть за наявності реальних термінів для здійснення такої перевірки (пропозиція в новій редакції Закону – 14 діб) оперативні підрозділи та підрозділи захисту не мають науково обґрунтованих сучасних методик та кваліфікованих фахівців для оцінки імовірних ризиків (фізичних, психологічних, юридичних, фінансових, ІТ-ризиків тощо) стосовно свідків та потерпілих.

В Україні керування ризиками в цій сфері правоохоронної діяльності наразі застосовується занадто повільно, захист таких осіб здійснюється, як правило, в «пожежному» режимі. Певна складність таких процесів, відсутність кваліфікованого персоналу аналітиків, консервативність правоохоронної системи поки що не дозволяє в необхідному обсязі залучати такі методики в Україні.

Підняття професійного рівня співробітників підрозділу захисту, покращення їх взаємодії з оперативними, слідчими підрозділами та органами прокуратури дасть можливість суттєво вдосконалити систему захисту свідків в Україні. Керування ризиками має вивести на принципово новий рівень планування заходів безпеки свідків та потерпілих і стати могутнім інструментом для ефективного розподілу критично важливих ресурсів системи правосуддя під час реалізації програм захисту учасників кримінального судочинства в Україні.

Література:

1. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 4 квітня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 51-56.

2. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства: порівняльно-правовий аналіз. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9754/98473.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 22.03.2020).
3. Скриба Н. Н., Концепция управления риском как междисциплинарное учение. URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1652> (дата звернення: 14.05.2022).
4. UNODC. Good practices for the protection of witnesses in criminal proceedings involving organized crime. New York: United Nations, 2008.
5. Combating Organised Crime: Best Practices Survey of the Council of Europe. Octopus Programme. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2004.
6. Recommendation Rec (2005) 9 of the Committee of Ministers to member states on the protection of witnesses and collaborators of justice. Strasbourg: Council of Europe, 2005.
7. International trends in the facilitation of witness co-operation in organized crime cases. European Journal of Criminology (2006), p. 319-355.
8. Earley, P.& Shur, G. WITSEC: Inside the Federal Witness Protection Program. Bantam Book, February 2002, 485p.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАБУ

Тепило Софія

студентка I курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3568

Сучасне українське суспільство потребує значних змін та реформ задля приведення сфер його життєдіяльності у відповідність до стандартів європейської та світової спільноти.

На сьогодні найпоширенішою проблемою є явище корупції, яке охоплює усі найважливіші галузі державного управління. Значного поширення це явище зазнало у політичній та економічній сферах. Саме тому кроки сьогоднішньої влади спрямовані на викорінення корупції з української держави.

Одним із важливих етапів зменшення проявів корупції є створення спеціальних антикорупційних органів. На сьогодні такими є Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). Як зазначає В. А. Ведькал, проблема боротьби з корупцією носить не лише внутрішньодержавний, а й міжнародний характер, що зумовлює співпрацю України з міжнародними універсальними і регіональними організаціями, зокрема, ООН, Радою Європи, Європейським союзом та приведення національного законодавства у відповідність із прийнятими зобов'язаннями [4, с. 99].

У цьому науковому дослідженні буде висвітлено основні аспекти діяльності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ).

Метою публікації є аналіз діяльності та функціонування деяких спеціалізованих антикорупційних органів: Національного антикорупційного бюро України, а також здійснення їх практико-порівняльного аналізу.

Як свідчить досвід провідних країн світу, створення окремих антикорупційних органів, метою діяльності яких є запобігання та протидія корупційним проявам, є доволі позитивною практикою.

З метою приведення українського соціуму у відповідність європейським стандартам у нашій державі створено ряд антикорупційних органів. Однак на сьогодні ще рано говорити про те, чи вони повністю виправдовують мету свого створення та відповідають очікуванням громадян.

У відповідності до Конвенції ООН проти корупції (ратифікована Україною у 2006 році), кожна держава-учасниця має певні зобов'язання щодо реформування сфери боротьби з корупцією, а саме: 1) забезпечення існування органу або осіб, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних засобів; 2) надання такому органу або особам необхідної самостійності для того, щоб вони могли ефективно виконувати свої функції без неналежного впливу; 3) забезпечити достатню кваліфікацію та ресурси для співробітників такого органу [1].

Поштовхом до впровадження антикорупційної реформи та удосконалення антикорупційного законодавства України стала Революція Гідності.

Одним із наслідків антикорупційної реформи стало прийняття Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року та створення відповідної інституції – Національного антикорупційного бюро України, основною метою якого має бути забезпечення дотримання прав та свобод громадян у сфері запобігання корупції. Відповідно до ст. 1 вищезазначеного закону, Національне антикорупційне бюро України є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових.

Завданням Національного антикорупційного бюро України є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [3].

Діяльність НАБУ повинна ґрунтуватися на принципах верховенства права, поваги до честі та гідності людини і громадянина, незалежності, неупередженості та відкритості для народного контролю.

Основними завданнями Національного антикорупційного бюро є: 1) здійснення досудових розслідувань кримінальних правопорушень, оперативно-розшукових заходів у разі вчинення правопорушень, віднесених законом до його підслідності; 2) перевірка доброчесності та добропорядності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 3) взаємодія з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та іншими державними структурами у сфері запобігання та розкриття корупційних правопорушень; 4) здійснення інформаційно-аналітичної та статистичної роботи; 5) діяльність у сфері міжнародного співробітництва.

Враховуючи той факт, що Національне антикорупційне бюро є не лише антикорупційним, а й правоохоронним органом, то існує вірогідність виникнення корупції у його внутрішній структурі.

Однак законодавцем цей факт було враховано, тому ним створено гарантії незалежності, які мають на меті запобігання корупційним проявам серед працівників НАБУ.

Отже, проаналізувавши Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», можна зробити висновок, що створення

цього органу має на меті боротьбу з корупцією в особливо великих розмірах (тобто якщо сума неправомірної вигоди перевищує 500 мінімальних зарплат, а це приблизно 1, 6 млн. гривень), адже саме корупція на такому рівні має найбільш негативний вплив на функціонування політичної та економічної сфер життя суспільства.

Отже, після ознайомлення із основними принципами та аспектами діяльності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) можна говорити про ці інституції у порівняльно-правовому аспекті. НАБУ є правоохоронним антикорупційним органом і має на меті розслідування кримінальних правопорушень у разі отримання чиновниками неправомірної вигоди в особливо великих розмірах (більше як 1,6 млн. грн.). НАБУ керується принципом верховенства права, принцип гарантії та дотримання прав і свобод людини і громадянина, принципи прозорості, чесності, незалежності та непідкупності.

Список використаної літератури:

1. Волик В. Нормативно-правові засади компетенцій Національного агентства з питань запобігання корупції. *Науковий вісник*. 2015–2016. Вип. 16/17. С. 1–8.
2. Питання Громадської ради при Національному агентстві з питань запобігання корупції : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 34-р від 18 січня 2017 р. *Урядовий кур'єр*. 2017. № 17.
3. Про національне антикорупційне бюро України : Закон України № 1698-VII від 14.10.2014 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
4. Ведькал В. А. Міжнародна співпраця України у сфері запобігання та протидії корупції. *Право і суспільство*. 2016. № 2(2). С. 98–104.
5. Конвенція Організації Об'єднаннях Націй проти корупції від 31.10.2003. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* від 07.12.2007. 2010 р., № 10, № 44, 2006. Ст. 2938. С. 52. Ст. 506.
6. *Діяльність Національного антикорупційного бюро України: адміністративно-правові аспекти: монографія* / О. В. Скомаров, Н. О. Рибалка. Київ: АртЕк, 2017. 210 с.
7. Про Національне антикорупційне бюро України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 47, ст.2051.

ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ П. СКОРОПАДСЬКОГО

Бутрин Юлія

студентка I курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3567

Державотворчі та законодавчі процеси в Українській Державі у 1918 році за П. Скоропадського заслуговують та дослідження та аналіз сучасників.

Заявлена наукова тема ставала предметом дослідження науковців, зокрема: О. Білодід, О. Грибенко, К. Костів, І. Курас, В. Лободаєв, О. Мироненко, В. Панченко, А. Слюсаренко, О. Тимошук, А. Яковлев та інші.

Метою дослідження є законодавча діяльність у період Української держави П. Скоропадського.

29 квітня 1918 року, паралельно із засіданням Малої Ради УЦР, на якій була прийнята Конституція УНР, у Києві відбувався з'їзд хліборобів-землевласників. Його делегати проголосували за створення в Україні Гетьманату на чолі з генералом П. Скоропадським [4, с. 3]. Того ж дня Гетьман ухвалив закон про Тимчасовий державний устрій України. Вони встановили форму правління - гетьманат і порядок здійснення влади. П. Скоропадський отримав виключні повноваження: він затверджував закони, призначав і звільняв вищих урядовців, є головним суддею, верховним головнокомандувачем армії і флоту, керував зовнішньою політикою. Характеризуючи характерні риси режиму П. Скоропадського, слід зазначити, що передусім його слід розглядати як спробу трансформації демократичної парламентської форми правління в авторитарну з метою створення моделі української держави, здатної зупинити радикалізацію та деградація українського суспільства, сприяти відновленню законності, порядку та стабільності.

Законодавча діяльність в Українській Державі починається з визначення основ самого законодавчого процесу. Тому в «Законі про тимчасовий державний устрій» від 29 квітня 1918 року було передбачено, що «закон має обов'язкову силу» і «тільки силою закону» закон може бути скасований. Крім того, порядок прийняття законів є фіксованим і має бути сформульований

відповідними міністерствами, а потім направлений на розгляд Ради Міністрів. Після отримання постанови Ради міністрів законопроект був остаточно схвалений Головнокомандуючим [9, с. 132].

Офіційними актами державної влади були – Гетьманські Грамоти, які характеризували етапи існування Української Держави. Серед них «Грамота до всього українського народу» від 29 квітня 1918 року, яка заклала правові підвалини гетьманської влади в Україні [3, с. 7].

Приватна власність була оголошена основою культури і цивілізації. Також була встановлена повна свобода купівлі-продажу землі. Очікувалося, що великі землевласники продадуть свою землю за справжньою вартістю на користь селян. Він обіцяв відновити політичний, економічний і соціальний порядок і забезпечити основні права громадян, особливо пролетаріату.

Варто звернути увагу і на те, що до червня 1918 року в Україні взагалі не було як такого спеціального законодавчого порядку. Він був розроблений і використовувався в період Української Держави. Зазвичай ухвалені закони ґрунтувалися на нормах царської росії. Загалом за доби Української держави було прийнято понад 500 нормативних актів, у середньому 70 на місяць. Також одним із нововведень стало використання першого національного бюджету як широкого кошторису (червень 1918 року «Правила про порядок розгляду Державного бюджету й фінансових кошторисів на 1918 рік») [5, с. 112].

Одним із головних напрямів законотворчої діяльності П. Скоропадського, що було нехарактерно до того часу, був захист приватної власності та суспільства від радикальних політичних партій. Тому Павла Скоропадського підтримувало на той час консервативне населення. Наприклад, можна назвати закон «Про право продажу і купівлі земель поза міськими поселеннями». Також варто зазначити і те, що розроблялися і нормативні акти щодо військового будівництва. За основу військового будівництва були прийняті проекти, розроблені військовим відомством УНР. Він передбачав створення за територіальним складом 8 піхотних корпусів і 4 напівкавалерійських дивізій. Однак цей документ не став реальним стимулом для створення регулярних і постійних збройних сил [6, с. 35].

Важливим у галузі державотворення був «Закон про громадянство Української Держави», згідно з яким у поняття громадянства Української Держави вкладалася державно-правова належність людини до неї, що надавало громадянину права та обов'язки. Йому заборонялося одночасно бути громадянином чи підданим іншої держави. Українське громадянство надавалося всім, хто перебував в Україні на 2 липня 1918 року [8, с. 21].

Законодавство того періоду в галузі кримінального права мало явні каральні тенденції. Наприклад, за злочини передбачені досить суворі покарання, такі як смертна кара, позбавлення волі на певний строк, конфіскація майна тощо. 16 жовтня 1918 року П. Скоропадський видав Універсал про козацьке відродження [1, с. 17]. Подією, яка передувала цьому, було те, що 2 червня 1918 року було опубліковано «Відручний лист Гетьмана України про ліквідацію приватних і вільнокозацьких організацій і створення Козацької Ради», у якому Скоропадський наказував вжити всіх заходів, щоб козаки і справді стали в майбутньому провідниками національної думки і основними кадрами українського козацького війська [2, с. 153].

Було прийнято також ряд інших законів, наприклад, Закон про утворення Державного сенату від 8 липня 1918 року, Закон про ліквідацію закону 9 січня 1918 р. про національно-персональну автономію та інші, які заперечували попередню законодавчу діяльність УНР [7, с. 83].

Вищевикладене дає підстави для наступних *узагальнень*. *По-перше*, багато починань у законодавчій діяльності П. Скоропадського були незавершеними, можливо, через неочікуване зречення влади 14 грудня 1918 року. *По-друге*, наміри П. Скоропадського, які проілюстровані його нормативно-правовими актами, свідчили про те, що гетьман вбачав створення громадсько-правового суспільства, оскільки акцент в своїй законотворчій діяльності робив на право власності. *По-третє*, якщо порівнювати дані акти із актами, які були прийняті Центральною Радою, то можна зробити висновок, що законодавча діяльність П. Скоропадського була досконалішою. *По-четверте*, незважаючи на різні думки щодо такої діяльності, можна виділити її як шлях до створення демократичної держави більше як сто років тому, що є важливим показником для українського державотворення.

Список використаних джерел:

1. Верас Т. В. Спроби відродження козацтва за часів Гетьманату П. Скоропадського. *Мат-ли Всеукр. наук. конф. «Українське державотворення: історичний аспект»* (11 травня 2018 року). Харків, 2018. С. 15-22.
2. Горяга О. В. До питання законодавчого закріплення організації українського козацтва за часів П. Скоропадського. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття*: у 2 т. : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 152-154.

3. Горяга О. В. Павло Скоропадський: людина, політик, патріот. *Павло Скоропадський та його державотворча діяльність: зб. матеріалів наук.-метод. круглого столу, 20 листоп. 2020 р.* Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. 78 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/1380> (дата звернення 02.02.2023 р.).
4. Грибенко О. Державотворчі процеси у конституційно-правових актах доби Гетьманату П. Скоропадського: історичний аспект. *Наукові записки: Серія «Історія»*, 2018. С. 3-10.
5. Дорошук Н. О. Особливості законотворчої роботи уряду Павла Скоропадського (1918 р.). *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації. Мат-ли Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції: Зб. наук. праць.* Переяслав-Хмельницький, 2020. Вип. 57. С.110–113.
6. Дьякова О. В., Бондаренко А. Б. Законодавча база збройних сил Гетьманату. *Історія та географія №58*, 2021. С. 33-37.
7. Лещотна Т. П. Скоропадський як видатний діяч України. *Мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів «Україна на шляху державотворення: історія та сучасність»* (26 травня 2016 р.). Харків, 2016. С. 83-84.
8. Лісна І. С. Характеристика законодавства Української Держави. *Юридичний науковий електронний журнал №4*, 2019. С. 19-22.
9. Ухач В. З. *Історія держави і права України.* Тернопіль: Вектор, 2022. 378 с.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ВЕЛИКОМУ КНЯЗІВСТВІ ЛИТОВСЬКОМУ XVI СТОЛІТТЯ

Вовк Олександр Йосипович

кандидат юридичних наук, Київський національний університет

імені Тараса Шевченка, Навчально-науковий інститут права

ORCID: 0000-0003-0094-6106

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3552

Зміцнення обороноздатності України під час повномасштабної війни комплексом військових, економічних соціальних і політичних заходів держави в інтересах Збройних Сил та інших військових формувань безумовно залежить від удосконалення національного законодавства з

урахуванням тисячолітньої еволюції вітчизняних правових традицій взагалі та литовсько-українського періоду формування воєнної організації зокрема. Метою дослідження даної роботи є охарактеризування стану законодавства про військову службу у Великому князівстві Литовському XVI століття, підданими якого була переважна більшість мешканців тогочасних українських міст та земель.

Актуальність даної теми визначається тим, що хоча основою аналізу окремих положень воєнної справи XIV – XVI століть ставало право Великого князівства Литовського найбільше у наукових працях таких сучасних вчених останніх десятиріч як Ю. Бардах, А. Блануца, Д. Ващук, Г. Віснер, Л. В. Войтович, О. М. Гавришук, К. Галушко, В. М. Горобець, Л. Е. Гудавичус, О. О. Дячок, С. А. Камінський, М. В. Коваль, М. І. Корнієнко, В. Крейчі, С. А. Лазутка, Х. В. Майкут, Ю. А. Мицик, А. Плахонін, Е. Плешко, І. П. Рудянин, Г. М. Саганович, О. Сокирко, В. Уляновський, Б. Черкас, І. М. Шопіна, Я. А. Юхо, Н. Яковенко тощо, однак конкретного дослідження актів військового законодавства, як правових пам'яток України литовсько-українського періоду не здійснювалось.

В сучасному тлумаченні під військовим законодавством слід розуміти сукупність юридичних актів, у яких закріплені норми, що регулюють правові відносини в галузі діяльності воєнної організації держави. Особливістю військово-правових відносин є їх комплексний характер, який обумовлює одночасну їх належність як до сфери публічно-правових, так і приватно-правових відносин хоча частка перших є значно більшою [1, с. 12]. Якщо дану дефініцію екстраполювати на право XVI століття намагаючись охарактеризувати військове законодавство Великого князівства Литовського (ВКЛ), то насамперед до сукупності норм цієї галузі слід віднести великокняжі правові акти під загальною назвою «листів», що офіційно оформлювало правове положення воєнної організації держави взагалі та порядок проходження військової служби зокрема. Документальні акти військових листів особливо зберігалися в Литовській метриці – державному архіві ВКЛ, деякі з яких дійшли до нашого часу у так званих Книгах публічних справ, які є найбільш

достовірною джерельною основою для дослідження литовсько-українського права.

На наш погляд, першочергової уваги для аналізу заслуговують дві групи наступних документів, що започаткували військове законодавство: а) королівські і сеймові устави; б) Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 років. Окреме місце займають королівські військові накази персонально воєводам, намісникам, каштелянам, гетьманам і хорунжим про конкретну військову службу.

До першої групи військових правових актів наприклад належать: «Устава Віленського сейму про народний перепис, збір війська, «серебщизну» з нагоди війни з Росією» від 21 лютого 1507 р. [2, с. 8], «Устава королівська і сеймова про наряд земського війська» від 1 травня 1528 р. [2, с. 187], «Устава королівська і сеймова литовським отчинникам про воєнні їх повинності, з призначенням збору у скарбницю грошей на жалування ратним людям також на викуп заставних господарських отчин» від 21 січня 1529 р. [2, с. 203]. Так за своїм змістом Устава Віленського сейму про народний перепис (9 артикулів) вміщує положення: а) про перепис людності у княжих, земянських та шляхетських маєтках гідної до військової служби; б) про грошову компенсацію замість військової служби; в) про відповідальність за відмову від військової служби у вигляді смертної кари; г) про податок «серебщизни» па військові витрати тощо [2, с. 8-10]. Основним положенням, що закріплювала Устава королівська і сеймова про наряд земського війська, був обов'язок княжат, панят і шляхти виставляти до війська при обороні земській одного кінного воїна («пахолка») від восьми своїх господарів-підданих («служоб людей») протягом десятирічного строку дії даного правового акту [2, с. 187-188]. Найбільша за змістом Устава королівська і сеймова литовським отчинникам (20 артикулів) вміщує в собі наступні основні постанови: а) артикули 1-7 про кількість воїнів при мобілізаційному призові (посполитого рушення) до війська відповідно розміру людності у приватних маєтках (від 700 служб – 100 пахолків, від 400 служб – 50 пахолків, від 8 – 1 тощо); артикули 8-20 – про збір воєнного податку на утримання військовослужбовців з осіб шляхетського і духовного станів (11 грошей і півтреття пенязя на одного

воїна), з усіх міст 1500 кіп грошей (від 300 до 3 кіп грошей залежно від господарського стану міста, наприклад з Каменця 100 кіп, а з Канева по 5 кіп), з усіх єврейських громад 1000 кіп грошей [2, с. 203-206]. Тобто у вказаних уставах військового законодавства в основному закріплювались два положення військової служби – кількісна чисельність військовослужбовців за призовом для оборони земської (війни) та матеріальне (грошове) забезпечення війська.

Наступну групу складають постанови Другого Розділу «Права писані, надані панству Великого князівства Литовського, Руського, Жемантійського, та іншим ...» 1529 року (I Литовський статут), Статут Великого князівства Литовського 1566 року, Статут Великого князівства Литовського 1588 року, де вміщені норми суто військового законодавства після їх кодифікації. За своєю конструкцією Другий Розділ «Про оборону земську» Литовського статуту 1529 року, складалась з вступу та артикулів, з назви яких зразу вбачається їх внутрішній зміст: Вступ – Кожен повинен нести військову службу; 1. Всі повинні ставати під свою повітову хоругву і проходити огляд; 2. Духовні особи із узятим під заставу маєтку повинні особисто нести господарську службу; 3. Кожен після огляду повинен нести службу у тому ж загоні при господарі або при гетьмані; 4. Якщо хто через слабке здоров'я не може нести військову службу, той має заявити про це перед гетьманом; 5. Якби хто мав сина, який міг би нести земську службу, то повинен показати його гетьману, щоб встановити, чи придатний син служити за батька; 6. Якби хто спізнився на військову службу і не приїхав у призначений строк без будь-якої поважної причини; 7. Гетьмани не повинні наказувати своїм писарям за перепис війська брати більше, ніж півгроша з коня, а при розпуску війська не повинні нічого брати; 8. Про тих, кого буде послано старшими над заставою; 9. Хорунжі не повинні лишати вдома землян і відпускати їх після огляду; 10. Ніхто без відома гетьмана не повинен поїхати з війни; 11. Якби хто на сторожі був недостатньо пильний; 12. Про того, кого пошлють на заставу, щоби він туди з'явився в строк, а його у вказаний строк там не буде; 13. Будучи на військовій службі, ніхто не повинен нападати на шляхетські будинки і гумна; 14. Якби кому на військовій службі не вистачило стацій для нього самого і для

його коней [3, с. 217-222]. У Другому Розділі «Про оборону земську» Литовського статуту 1566 року артикули військового законодавства збільшуються майже вдвоє до 29 точок [4, с. 266-276], проте їх сукупний загальний зміст не змінюється стаючи більш стислим і конкретним. Новизною було збільшення призовного віку до 18 років. Достеменний підхід зберігся також при побудові Другого Розділу «Про оборону земську» Литовського статуту 1588 року, який складався вже з 27 артикулів [5, с. 70-81]. До новел відноситься часта заміна смертної кари за військові правопорушення конфіскацією майна та штрафами. Литовські статuti XVI століття юридично закріпили у розділі «Про оборону земську» важливі постанови публічного військового права стосовно проходження військової служби, упорядковуючи при цьому як норми правових звичаїв так і удосконалюючи норми попередніх законодавчих устав.

Прикладом військових королівським наказів може слугувати «Наказна королівська грамота Київському каштеляну Павлу Сапезі про приготування до майбутньої війни з росіянами» [6, с. 139-140], де конкретно вказується про місце, порядок та час зосередження військової частини на чолі з паном Павлом Івановичем Сапегою для війни з великим князем Московським.

Потрібно погодитись з твердженням В. Крейчі про те, що війська Литовського князівства і Корони Польської довгий час вбирали різні військові традиції, так як боротьба з Орденем навчила протистояти західноєвропейським арміям, постійні набіги кримських татар вимагали освоєння інших тактичних рішень, а війни з московською державою, по суті, були змаганням подібних військових систем [8, с. 26], що було позитивним фактом та підтверджується чисельними перемогами литовсько-українських військ над іноземними ворожими арміями протягом усього XVI століття.

Враховуючи вище зазначене, ми маємо змогу прийти до основного висновку про те, що першими відомими правовими актами військового законодавства Великого князівства Литовського XVI століття у вигляді уставів та статутів насамперед встановлювався порядок призову на військову службу, юридичної відповідальності військовослужбовця

під час її проходження та правила звільнення, а також норми даного публічного законодавства були дієвими засобами правового регулювання суспільних відносин у військовому будівництві. На нашу думку, надалі, історико-правові дослідження вітчизняних пам'яток військового законодавства потрібно порівнювати з аналогічними правовими актами воєнної галузі Священної Римської імперії, королівств Франції, Англії, Швеції тощо для встановлення їх впливу на розвиток мілітарної організації держав.

Література:

1. Військове право: підручник. За ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіної. К.: Алерта, 2019. 648 с.
2. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и издаваемые Археографической комиссией. Том второй. 1506-1544. Сакт-Петербург: В Типографии II Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии, 1848. 400 с.
3. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року. За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с.
4. Статути Великого князівства Литовського. У 3 томах. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року. За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.
5. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. Кн. 1. За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 672 с.
6. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и издаваемые Археографической комиссией. Том третий. 1544-1587. Сакт-Петербург: В Типографии Эдуарда Праца, 1848. 364 с.
7. Крейчі В. Збройні сили Великого князівства Литовського за гетьманування К. І. Острозького. Острозький краєзнавчий збірник.. Випуск 8. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. С. 21-26.

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У СТАРОДАВНЬОМУ ЄГИПТІ

*Джуган Вікторія Олегівна
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського
права і процесу, Івано-Франківський навчально-науковий
юридичний інститут Національного університету
«Одеська юридична академія»*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3547

Сьогодні в системі права України, зокрема, в галузі цивільного права важливе значення має інститут права власності. Цей інститут був характерний і для Стародавнього Єгипту. Ще в давнину єгипетські закони, декрети, накази фараонів містили приписи про право власності, її форми, володіння та розпорядження нерухомістю [1, с. 51; 2, с. 33; 3, с. 64; 4, с. 26]. Зокрема, був особливий порядок передачі землі, який передбачав оплату, вступ у володіння, а також проведення сакрального обряду [5, с. 64]. Це був досить прогресивний інститут права Стародавнього Єгипту, який регулювався як нормативно-правовими актами, так і звичаями. Сама ж давньоєгипетська цивілізація існувала практично три тисячоліття, зберігаючи цілісність своєї держави, права та культури та мала вплив на інші держави. Тому дослідження питання правового регулювання відносин власності в Стародавньому Єгипті має є актуальним.

Дослідженням питання держави і права країн Стародавнього займалося чимало науковців: Бостан Л. М., Бостан М. К., Грубінко А. В., Дурнов Є. С., Кузьминець О. В., Мудрак І. Д., Орлова О. О., Сокур Ю. В., Сотниченко В.М., Талдикін О.В., Хома Н.М. та інші. Кількохтисячолітню Староєгипетську історію держави і права досліджували такі вчені, як: О. М. Бандурка, М. М. Бедрій, В. Д. Гапотій, А. В. Грубінко, О. М. Джужа, Д.Г. Каюк, Є.О. Куйбіда, Г.В. Лаврик, Є.С. Логвиненко, І.А. Логвиненко, Л. М. Маймескулов, В. С. Макарчук, О. О. Орлова, Я. В. Попенко, В. А. Сало, Ю. В. Сокур. Однак очевидно, що система права

Стародавнього Єгипту була досить розвиненою, її запозичували інші держави Стародавнього світу. Власність в Стародавньому Єгипті існувала в певних формах, характеризувалася формалізмом та мала певні особливості. Отож, актуальним є дослідження питання здійснення права власності в Стародавньому Єгипті.

Основними об'єктами права власності в Стародавньому Єгипті були: земля, раби [6, с. 56], сільськогосподарські тварини та інвентар [7, с. 47]. Правовий статус земельних володінь був різним. В Єгипті існували: державні, храмові, приватні, общинні види земельних володінь [4, с. 26].

Отже, земельна власність (нерухоме майно) перебувала в руках:

- держави (верховне право розпорядження нею належало фараону);
- сільської общини (яка володіла нею на природному праві);
- храмів (вони мали необмежене право власності на земельні володіння);
- приватних осіб (насамперед, жерців та царських чиновників, вони могли здійснювати будь-які операції із землею) [8, с. 29; 9, с. 71].

Формально вся земля в ньому належала фараонові. Але він передавав землі у безстрокове користування храмам, знаті, сільським громадам. За вірну службу земельні наділи надавалися урядовцям, воїнам, окремим жерцям. Земля, зазвичай, передавалася, разом з рабами, залежними селянами [6, с. 56; 9, с. 71; 4, с. 26]. Земля надавалася на умовах виконання певних обов'язків (будівництво храмів, пірамід, палаців, каналів, сплати ренти тощо). Царські і храмові господарства були найбільшими. Земля храмів і царських вельмож могла продаватися, даруватися, переходити у спадок. Общинні землі такого статусу не мали [2, с. 33; 7, с. 47]. У селі розвиток приватної власності відбувався повільно, оскільки община виступала стримуючим фактором. Але є дані про те, що вже в період Стародавнього царства общинні землі переходять з рук у руки. Общинна власність поступово із суто колективної набула ознак приватної (сімейної та індивідуальної) власності [2, с. 33]. Через особливу цінність землі в Єгипті був створений особливий порядок переходу її з рук у руки, що передбачав здійснення трьох дій: перше – досягнення угоди між продавцем і покупцем про предмет договору і проведення платежу; друге – принесення клятви продавцем перед богами,

що також підтверджувало умови договору; третє – вступ покупця у володіння [2, с. 33; 5, с. 64; 4, с. 26].

Управління храмовими землями здійснювали жерці разом із царськими чиновниками. З селян, які працювали на цих землях, стягували ренту – податок на користь храму та фараона. Селян, які були не спроможні сплатити натуральні та грошові податки, виганяли з землі, і тільки з XIV ст. до н.е. їх уже не виганяли, а били палицями [6, с. 56; 9, 71].

Землею, закріпленою за царськими общинами, управляли староста общини та царський урядовець. Тут також було поле для діяльності для царських збирачів податків. Нічим не відрізнялася ситуація на землях, виділених знаті, урядовцям, воїнам [6, с. 56; с. 71].

У будь-який час фараон міг позбавити особу чи громаду права володіння землею, якщо вони не виконували визначених державою обов'язків, пов'язаних із будівництвом пірамід, храмів, іригаційних каналів. Сади, будинки фараон міг подарувати будь-кому, і вони переходили у повну приватну власність без будь-яких зобов'язань з боку обдарованих. Рухомі речі (раби, худоба, інвентар тощо) ставали повною власністю особи, храму, громади [6, с. 56; 9, с. 71].

У сільських громадах у заможних людей існувало ще недоторкане культове майно, яке передавалося із покоління в покоління і не могло бути продане, віддане комусь, подароване, бо прибутки з нього йшли на муміфікацію покійників, будівництво гробниць тощо, що потребувало величезних витрат [6, с. 56; 9, с. 71].

Рухоме майно (раби, робоча худоба, знаряддя праці) було предметом приватної власності з епохи Давнього царства, його могли вільно відчужувати та воно було предметом різних угод [8, с. 29; 9, с.71; 10, с. 6; 4, с. 26].

Отож, у Стародавньому Римі існувала державна, храмова, сільська та приватна власність. Об'єктом права власності могло бути рухоме та нерухоме майно. Суб'єктами права власності були: фараон, жерці, царські чиновники, старости общин, воїни тощо.

Література:

1. С. І. Власенко, Л. М. Маймескулов, В. В. Россіхін, Д. А. Тихоненков. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник для студентів вищих навчальних закладів; за ред. Л. М. Маймескулова. Харків : Право, 2011. 520 с.
2. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль. ТНЕУ, 2010. 392 с.
3. Бандурка О. М. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник; під ред. О. М. Бандурки, Д. В. Швець, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка. Харків: Майдан, 2020. 618 с.
4. Держава і право Давнього Сходу: структурно-логічні схеми і таблиці: навчальний посібник. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 136 с.
5. Бандурка О. М., Швець Д. В., Бурдін М. Ю., Головка О. М. та ін. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.
6. Хома Н. М. Історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 392 с.
7. Лаврик Г. В., Сало В. А. Історія держави і права зарубіжних країн: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення для студентів спеціальності 086б1 «Право», 081б1інт «Право». Полтава: ПУЕТ, 2017. 329 с.
8. Кузьминець О. В., Дурнов Є. Є., Сокур Ю. В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, коментарі, термінологічний словник): навчальний посібник. К.: Національна академія внутрішніх справ, 2012. 242 с.
9. Гапотій В. Д., Куйбіда Є. О., Попенко Я. В. Історія держави і права зарубіжних країн (стародавній світ та доба середньовіччя): підручник. Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 603с.
10. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: навчальний посібник. Вид. 4-те, доп. К.: Атіка, 2004. 616 с.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Захарчук Андрій Савович

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри правового забезпечення безпеки бізнесу,

Державний торговельно-економічний університет

ORCID: 0000-0001-8224-9210

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3553

Протиріччя розвитку українського суспільства в пост-радянський період проявляються, по-перше: в таких, негативних для ведення бізнесу відносинах, як корупція, «тіньова» економіка, відсутність, на законодавчому рівні, врегульованого механізму відносин власності, а, по-друге, в прагненні стати членом Європейського Союзу, з його демократичними та загальнолюдськими цінностями.

Діяльність органів влади України направлена на дотримання критеріїв, встановлених Радою Європи, в 1993 та 1995 роках, у Копенгагені та Мадриді. Влада України прагнула послідовно дотримуватись зобов'язань, покладених на неї угодами Про асоціацію та Поглиблену й всеохоплюючу зону вільної торгівлі. Таким чином, Україна гармонізувала власне законодавство до *acquis* ЄС.

Говорячи про гармонізацію вітчизняного законодавства до *acquis* ЄС, варто зазначити, що в правовідносинах відображені специфічні особливості розвитку певної спільноти, її правосвідомість та правова культура. Тому, адаптація вітчизняного законодавства до *acquis* ЄС, потребує раціонального осмислення особливостей історичного розвитку українського суспільства.

Не викликає сумніву той факт, що зміст та сутність закону значною мірою залежать від ступеня засвоєння наукових знань про ті чи інші явища чи предмети. Адже, на практиці, як реальність, що функціонує, знання проявляється у формі актуалізовано мислення окремих осіб, яке над особистісно набуває виразу в творчому доробку, зокрема, науковому. Таким чином, образи навколишнього світу, трансформуючись через

лінгвістичне препарування, часто набувають уявного, міфологічного, ідеологічного забарвлення.

В зазначеному контексті на окрему увагу заслуговує проблема перекладу з іноземної мови правничої наукової інформації.

В процесі аналізу еволюції законодавства, науковець виокремлює декілька факторів. Перший полягає в тому, що, починаючи з кінця XI ст., правові інститути на Заході безперервно й послідовно розвивались. При цьому, кожний наступний етап еволюціонував з попереднього. Другий фактор полягає в тому, що цей усвідомлений процес послідовного розвитку сприймався не лише як процес перемін, але як фактор органічного росту [1, с. 22-23].

Такий поділ зумовлений тим, що римляни підійшли до розуміння права суб'єктності. На наш погляд, сприйняття індивіда, як суб'єкта права завершилося внаслідок реформ Сервія Тулія. Як відомо, основний зміст реформ полягав у тому, що у плебеїв, вільного населення Риму, були зосереджені багатства, набуті в результаті господарської діяльності. При цьому, на відміну від рабів (лат. *servus*), у плебеїв господарська діяльність базувалася на приватній власності на засоби виробництва. Разом з тим, сплачуючи податки, плебеї не мали права участі в політичному житті Риму. Як уявляється, в контексті ментальних світоглядних підходів корінних жителів Риму, є закономірною потреба зрівняння в правах тих суб'єктів суспільних відносин, які проживають на спільній території, беруть участь, власним коштом придбавши зброю, у військових походах та сплачують податки. Відповідно, змінились суб'єкти суспільних відносин: не патриції та плебей, а громадянин (*civilis*).

Тому не випадково, в середовищі римських юристів сформувалося уявлення про право як феномен суспільних відносин. Для них термін «право» став синонімом терміну «справедливість». Зокрема Ульпіан стверджував наступне: «Той хто вивчає право, має з'ясувати походження слова «*jus*», похідним від терміну «*justitia*» (правда, справедливість) [2]. Таким чином зміст терміну «*jus*» зумовлене не раціональними а ірраціональними чинниками: морального, міфологічного, божественного.

Разом з тим, Ульпіан вважав, що крім приватного права, в якому відображені інтереси окремих осіб, існують відносини, які відображають інтереси суспільства та держави Риму в цілому (*jus publicus*) [2].

В Інституціях Юстиніана знаходимо визначення права писаного та не писаного. Неписане право формується внаслідок повсякденної діяльності індивідів. Коли ці правила поведінки знаходять визнання державою, стають нормами, то тут вони виступають у формі закону (лат. *lex*). Інакше кажучи, закон у Римі, це викладене на письмі та визнане державою правило поведінки, що сформувалось внаслідок повсякденної діяльності індивіда.

У філософсько-правовій думці сучасної України утвердилась ідея про те, що теоретичними витоками права в Європі стали: філософія права епохи еллінізму, норми права Стародавнього Риму, етика християнства. Важко собі уявити, чи відіграла б ідея свободи таку значну роль у політико-правовій думці Європи, якби етико-релігійні інституції не отримали такої широкої автономії, а за силою свого впливу – й переваг перед державою та засобами примусу [3, с. 186, 190].

Сучасне суспільство держав ЄС є ліберальним. Універсальною ознакою лібералізму, в системі економічних відносин, є право власності. На думку відомого американського філософа Френсіса Фукуяма, «право власності та забезпечення дотримання контрактів через юридичні інститути, стали основою економічного зростання у Великій Британії, Нідерландах, Німеччині, США та інших державах, які захищали це право. З цієї причини лібералізм міцно асоціюється з економічним зростанням і модернізацією. Історично найбільш прихильним лібералізму класом був клас власників, не тільки землевласників, а й безлічі власників бізнесу і підприємців середнього класу, яких Карл Маркс називав буржуазією» [4].

На межі XX–XXI ст. поширюється триєдина типологія (*tripartite typology*) обов'язків держави, відповідно до якої держава має: поважати (не втручатися, не порушувати), захищати (від втручання третіх осіб) і реалізовувати (вживати дієві заходи) права та свободи людини. Вона запропонована спеціальним доповідачем ООН Асбйорном Ейде на основі аналізу поглядів Генрі Шу. Останній критично оцінює доцільність диференціації прав людини на негативні й позитивні та вважає, що такий підхід призведе до ігнорування державою певних обов'язків,

пов'язаних із захистом прав і свобод людини. Хоча окремі дослідники заперечують можливість і необхідність використання tripartite typology, вона залишається однією із найвпливовіших у міжнародному праві та застосовується у діяльності ООН [5; с. 148].

Юридичною основою позитивних зобов'язань держави в європейській системі захисту прав людини є ст. 1 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та Протоколів до неї. У ній зазначається, що держава має гарантувати права і свободи, передбачені Конвенцією [6, с. 6].

В українському суспільстві економічна діяльність не сприймалась як єдиний, неподільний процес, була відсутність поняття власності як права розпоряджатися певними предметами та результатами праці. Зміна в праві власності поширюється, як правило, не на предмет загалом, наприклад, на ділянку землі, а лише на окремі форми користування нею, що позбавляє сенсу поняття власності стосовно предмета в цілому.

На сьогодні не знайшла своєї актуалізації доктрина соціальної відповідальності корпорації перед власними працівниками. Корпорація прагне, перш-за-все, до вирішення нагальних проблем сьогодення. Лише в останні роки в бізнес-середовищі України сформувалось усвідомлення «кадрового голоду». Поступово усвідомлюючи, що найбільшу цінність становить працівник, бізнес робить перші кроки в напрямку підготовки та збереження висококваліфікованих кадрів.

Реалізація суспільного ідеалу в правосвідомості української спільноти знайшла своє відображення в домінуванні певного морального образу. Українська ментальність, пов'язана з реалізацією правової проблеми, знаходить своє відображення в таких поняттях як добро, справедливість. Досягнення поставленої мети передбачалось шляхом обмеження свободи індивіда. Тому західноєвропейська концепція прав і свобод, заснована на природно – правовій доктрині, не змогла реалізуватися в Україні. З точки зору сьогодення, сприймаючи концепцію прав і свобод, сформовану західноєвропейською політико-правовою ідеологією, необхідно наповнювати ідеалами, що відображають особливості української ментальності.

Список використаних джерел:

1. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. URL: <https://lawbook.online/prava-istoriya/zapadnaya-traditsiya-prava-epoha.html>. (дата звернення: 25.02. 2023)
2. Римські юристи про право та його види URL: <https://studfile.net/preview/2673778/page:12/> (дата звернення 25.02. 2023)
3. Себайн Джордж Г., Торсон Томас Л. Історія політичної думки / Пер. з англ. К.: Основи, 1997. - 838 с.
4. Найпідступніша загроза. Відомий американський філософ Френсіс Фукуяма – про те, з яким викликом зіткнувся світ, і до чого це призведе <https://nv.ua/ukr/opinion/recommends/kriza-2020-roku-shcho-potribno-svitu-fukuyama-ostanni-novini-50117036.html> (дата звернення: 25.02. 2023)
5. Сухорольський П. Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів в умовах утвердження концепції позитивних обов'язків держави. Український часопис міжнародного права. 2015. №1. С. 146-155.
6. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів №11, 14, з Протоколами №1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. Електронний ресурс. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf (дата звернення 26.02.2023)

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ. МЕТОДОЛОГІЧНІ РОЗДУМИ

Кириченко Володимир Євгенійович
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фундаментальних та юридичних
дисциплін Харківського національного університету
внутрішніх справ, м. Харків
ORCID: 0000-0002-5497-907X

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3545

Для історика чи історика права жити історією та дивитися на світ саме в цій парадигмі є безумовно природнім. Але виявляється це притаманно не лише науковцям, за твердженням міністра оборони США, часів Б. Обама, Е. Картера, у владних коридорах спілкування відбувається

не мовою економіки або політики, а власне мовою історії. Дійсно, світові лідери та політики завжди використовують історичні наративи і хоча вони не є фахівцями від історичної науки тим не менш, частіше за все саме вони виступають замовниками історичного продукту, тими хто формує «технічне завдання». Обопільні претензії між державами-націями відносно історичного надбання, міжнародних конфліктів та пошуку винних в них, територіальні вимоги та тому подібне, в сукупності, зробили історію впливовим фактором соціально-політичного життя та складовою політики. Американська дослідниця Ненсі Хеєр, розглядаючи історію як ідеологію, відзначала її орієнтованість на придання правомочності політичній системі та раціонального виправдання політиці [1].

На підтвердження цієї тези можна навести приклади з війни пам'яті, що ведеться між Росією та Україною. Нагадаємо про статтю Президента РФ В. В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» [2]. Швейцарський та австрійський історик Андреас Каппелер, один з провідних німецькомовних фахівців з історії України, аналізуючи цю статтю відзначав, що президент щоразу відверто, авторитетно та вагомо висловлюється з спірних питань історії Росії та Східної Європи, його висловлювання тиражуються та уважно вивчаються. Така ситуація нагадує авторові радянські часи й, зокрема, І. Сталіна з його «Коротким курсом історії ВКП(б)», який був обов'язковим дороговказом не лише в СРСР, а й в країнах Східної Європи. Для А. Каппелера, як для історика, нечувано, коли очільник держави нав'язує громадянам обов'язковий погляд на історію [3].

Утім така практика не є унікальною, не менш напруженими видаються стосунки і з іншим сусідом – дружньою Польщею, де мають місце складні взаємини стосовно спільного історичного минулого, яке по різному сприймають інститути національної пам'яті обох країн, на які держави поклали обов'язок реалізації державної політики в галузі відновлення та збереження національної пам'яті народу, формування у громадян патріотизму, національної свідомості й активної громадянської позиції.

Отже як влучно сформулював О. Паса – кожного разу, коли суспільство опиняється в кризі, воно інстинктивно обертає свій зір до витоків та шукає там знамення [4].

Утім, окрім необхідності обслуговування політичних потреб у істориків вистачає й професійних, суто наукових, методологічних проблем. Притаманні ХХ ст. досягнення в галузі квантової фізики, генетики, нейробіології, інших наук, сильно змінили наші уявлення щодо реальності. Видатний американський математик Дж. фон Нейман зауважував, що наука нездатна відшукати «єдину об'єктивну реальність», а квантовий світ не може бути задоволений формальною логікою: «або – або», додавши до двох виборів, запропонованих Аристотелем: «істинно» і «не істинно», ще й свій варіант – «може бути» [5, 6]. В галузі гуманітарних знань, як і в квантовій механіці, процес пізнання не є пасивним спостереженням об'єкту, що досліджується, він передбачає безпосередню участь в цьому процесі суб'єкта пізнання, а явища, що досліджуються невід'ємні від способу їх описання.

Суб'єктивізм філософії модерна, з його перевтіленням в ХХ ст. у семантичному ідеалізмі, продемонстрував сенс як автономну сутність. У свою чергу феноменологія абсолютизувала поняття явища, трансформувалася у суб'єктивну даність, а репрезентаціоналізм став на шляху суб'єкта до реальності, утворивши між суб'єктом і об'єктом посередника уявлення (лінгвістичного, змістовного, ментального). І сьогодні вже відсутня можливість наполягати на достовірності наших знань щодо реального світу не враховуючи самих себе, власне тих хто і здійснює пізнання. Наше сприйняття та його наступна інтерпретація є частиною нас самих.

З приходом постмодерну, в галузі методології науки спостерігається відмова від парадигмального підходу з притаманним йому формуванням універсальної моделі наукових досліджень, який мав в своєму розпорядженні низку методів, процедур та правил (які на той час стають занадто заформалізованими та догматичними, і що саме головне, нездатними вирішувати значну кількість проблем, що накопичувались) із заміною його на постмодерністське бачення, в основу якого покладено синтагму, як сукупність плюралістичних підходів в дослідженні наукової проблематики, які безпосередньо визначаються конкретною проблемою або ситуацією та не залежать від ціннісних орієнтирів, бо є індіферентними до соціальних цінностей, поведінкових мотивів моделей індивідів або цілей розвитку соціальних інститутів. При цьому

процедури наукових досліджень можуть супроводжуватись імітацією, оперуванням символами, алюзіями, підміною понять, оскільки первинно постмодерн виключає раціональність процедури пізнання.

Соціальний світ перетворився на інтерсуб'єктивний, ставши продуктом людської діяльності, ми створюємо власну фразеологію тих реальностей з якими стикаємося. Навздогін за П. Уорслі можна стверджувати, що минуле перестало бути абсолютною чи лише інтелектуальною категорією, його завдання в тому, щоб наділити людей такою ідентичністю, яка дозволить їм заявляти про свої права [7, р. 249]. Відтворюючи минуле ми безумовно виходимо з сучасних соціально-політичних умов та пов'язаних з ними інтересів та цінностей, а також намагаємося забезпечити своє майбутнє, що спирається на відповідним чином інтерпретоване минуле [8, р. 139].

Війна все змінює і нас, і навколо нас. Вона спрощує сприйняття, і теза Христа – той хто не зі Мною, той проти Мене, як ніколи набуває своєї актуальності. Навіть ті 20 %, які за твердженням когнітивістів, здатні до складного мислення, починають оперувати чорно-білими категоріями. Тваринні інстинкти беруть своє і «lex talionis» стає знову в нагоді. На цьому тлі пишним цвітом квітне історичний ресентимент – гримучий мікс з історичної міфотворчості, продукування зовнішніх загроз, національних образ щодо відторгнутих територій, створення гіпостазі ворога, тощо.

За цих умов, для українських науковців методологічна проблема «об'єктивної істини» в дослідженні стає майже нездоланною. Якщо доречна тут метафора, то – слідчий, який став свідком злочину, не може вести розслідування справи. Бо наші з вами емоції важко приборкати, про що яскраво свідчать соцмережі. То хотілося б всіх нас застерегти від суб'єктивно-емоційного підходу в своїх наукових студіях, бути завжди на боці світлої сторони та у протистоянні «темним силам» не сходити до їх рівня.

Література:

1. Nancy Heer, *Politics and history in the Soviet Union*. Cambridge 1971.
2. Putin V. On the Historical Unity of Russians and Ukrainians. (<http://en.kremlin.ru/events/president/news/66181>, доступ 27.03.2023 г.).

3. Putin formuliert Ukraine-Doktrin – und droht. *Deutsche Welle* (<https://www.dw.com/de/putin-formuliert-ukraine-doktrin-und-droht/a-58280641>, доступ 27.03.2023 р.)
4. Paz O. Reflections: Mexico and the United States. *The New Yorker*, 17.9.1979.
5. Birkhoff G, Neumann J. The Logic of Quantum Mechanics. *Annals of Mathematics*. 1936. Vol. 37. No. 4. P. 823-843.
6. Neumann J. Mathematical Foundations of Quantum Mechanics. Princeton University Press, 1955.
7. Worsley P. The Three Worlds: Culture and World Development. London: Weidenfeld and Nicolson, 1984.
8. Fogelson R. The Ethnohistory of Events and Nonevents. *Ethnohistory*. 1989. Vol. 36, No. 2. P. 133-147.

РІЧ ПОСПОЛИТА ТА «ЛЮБЛІНСЬКИЙ ТРИКУТНИК»: ПРОВЕДЕННЯ АНАЛОГІЇ МІЖ МИНУЛИМ ТА СЬОГОДЕННЯМ

Мельник Соломія

студентка I курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3566

Актуальність теми. Проведення паралелей між монархічною конфедерацією XVI-XVIII століття Річчю Посполитою та сучасним тристороннім альянсом «Люблінським трикутником» - надзвичайно цікавий та важливий для розуміння процес. Особлива актуальність виникає зараз, у 2022 році, на тлі допомоги Польщі та Литви, двох країн-учасниць обох умовних об'єднань (складної держави та альянсу), третій, тобто Україні. Допомога полягає у наданні озброєння, що дає змогу обороняти та визволяти українські території, які окуповані внаслідок повномасштабного російського вторгнення в Україну.

Теоретичну основу дослідження становлять праці: Студінського В. А., Чеботарьова Є. В., Пасічника М. С., Антоновича В. Б. тощо.

Мета наукової розвідки полягає в тому, щоб конкретно описати можливості та шляхи реалізації розвитку сучасного литовсько-польсько-українського альянсу з історико-правової точки зору.

Виклад основного матеріалу. В умовах сучасності питання коаліції східноєвропейських держав набуває особливої актуальності. Значущою ця тема є для України, особливо на тлі повномасштабного російського вторгнення, яке, станом на 2022 рік, є не кульмінацією збройного конфлікту 2014 року, а продовженням багаторічної боротьби українського народу за власну державність. У всесвітній історії Україна завжди займала роль умовного «захисника Європи» від російської, або ж, якщо говорити про інший період існування державності росії, московської навали. Говорячи мовою історичних аналогій і порівнянь, не можна не згадати про потужне державне формування – Річ Посполиту [6]. Дана держава постала внаслідок підписання Люблінської унії у 1569 році, відбулось об'єднання Польського королівства та Великого князівства Литовського. Власне, цей державотворчий процес був складним та довготривалим, кілька разів - на межі зриву [4].

Якщо характеризувати становище України в складі нового державного утворення – Речі Посполитої, то під юрисдикцію Польщі відходили всі українські землі, що раніше належали литовцям, тобто Галичина, Підляшшя, Брацлавщина, Волинь, Поділля та Київщина [7]. Де-факто, Україна не мала власної державності, але займала не надто погане становище у складі конфедерації; вагомим чинником, що вказує на це, є те, що українська шляхта зрівнювалася у правах із польською та литовською. Звичайно, було й багато недоліків, як-от посилення національного, культурного релігійного гніту щодо етнічних українців [1].

Також, важливою ознакою, яка вказувала на те, що був сформований та добре розвинений реальний інститут держави, та, безпосередньо одна із складових форми держави - форма державного устрою, було те, що, наприклад, Велике князівство Литовське зберігало певну автономію, мало власне законодавство, уряд, військо, судову систему. Що цікаво: як у формуванні Речі Посполитої, так і у створенні «Люблінського трикутника» прослідковується те, що вони постали на тлі московської агресії щодо України. З цього випливає, що заснування «Люблінського трикутника» має історичну базу, яку не варто недооцінювати в контексті розгляду його як державно-правового явища.

Ідея заснування організації типу «Люблінського трикутника» виникла ще задовго до ХХІ століття. Вважається, що першим її висловив польсько-литовський князь Адам Єжи Чарторийський. Саму ж ідею було реалізовано у 2020 році, спільну декларацію міністри закордонних справ підписали саме у Любліні (Республіка Польща). Це створює своєрідну прив'язку до Люблінської унії 1569 року та дає вагомі підстави проводити аналогії [3].

Одним із пріоритетних питань діяльності альянсу є спільна протидія агресії з боку росії та, загалом, загрозам спільній безпеці [5]. Багатовікове співіснування Польщі, Литви та України має спільні історичні, національні, культурні та ментальні коріння, що призвело до гармонічного та цілком злагодженого злиття в певне об'єднання. Окрім цього, метою створення є культурне, соціальне, економічне та політичне співробітництво між Литвою, Польщею та Україною, яке має сприяти зміцненню відносин між державами та підтримці євроінтеграції України [8]. В умовах повномасштабного вторгнення країни Люблінського трикутника виступають з цілком адекватною позицією: вимагають відновлення територіальної цілісності відповідно до законних кордонів України 1991 року. Тобто, як і інші цивілізовані держави, визнають, що Крим – територія України, закликають припинити воєнні дії, та спробувати врегулювати конфлікт не зброєю, а переговорами.

Згідно з думками та міркуваннями правників, державних службовців та експертів, даний проєкт має дуже великий потенціал, перспективи розвитку та вдосконалення. Заступник директора Центру досліджень армії з міжнародних питань Михайло Самусь, стверджував, що «якщо говорити про політику, історію чи економіку, то можна шукати і знаходити конфліктні питання, але якраз саме у сфері безпеки у нас виключно позитивний порядок денний». Тобто, це можна трактувати таким чином: Україна, Польща і Литва близькі в секторі безпеки, і в цій сфері у них найменше розбіжностей і проблем. Відповідно, розвиваючи взаємодію держав-учасниць в межах альянсу, виникає можливість вдосконалювати військово-технічну, оборонно-промислову сферу. Цей процес є достатньо взаємовигідним, якщо так можна сказати, тому що для України вигідним є надання озброєння, військової техніки та знань щодо покращення військового будівництва держави, особливо в умовах повномасштабного російського вторгнення, а для Польщі та Литви - використання України у

ролі умовного «щита» та можливість виносити уроки з російсько-українських війн не лише сьогодення, а й минувшини. Проаналізувавши діяльність альянсу, хочу вказати на те, що з боку Литви і Польщі було надано немало допомоги в питаннях безпеки, як-от, Литва допомагає Україні вибудовувати адаптовану під реалії устрою держави територіальну оборону. Лідери Польщі та Литви цілком та повністю підтримують членство України в ЄС та НАТО, закликають міжнародну спільноту посилювати санкції щодо росії та її громадян, визнають цілісність, суверенітет та незалежність України. У перспективі планується розширення співпраці з питань безпеки, оборони, економіки та енергетики тощо [2].

Висновки. Провівши певні паралелі, здійснивши порівняння та коротку характеристику Речі Посполитої – держави та «Люблінського трикутника» - альянсу, хочу зазначити, що у формуванні сучасної тристоронньої регіональної коаліції історичний аспект зіграв далеко не останню роль. Фактично, ми змогли простежити на реальному прикладі реалізацію прогностичної функції загальнотеоретичної юридичної дисципліни «Історія держави і права України», що полягає у прогнозуванні тенденцій подальшого державно-правового розвитку на базі історичного минулого. Узагальнюючи досвід, який передував теперішньому, враховуючи всі помилки пережитого, ми маємо змогу правильно та розважливо діяти у теперішньому та майбутньому. Річ Посполита, як державне утворення, окрім певних переваг, мала і ряд недоліків: Україна не мала власної державності у її складі, тобто, українські землі – були, де юре, вже не українськими, відбувались певні утиски населення тощо. Незважаючи на це, дане потужне державне утворення стало надзвичайно потужним рупором розвитку держави і права в Україні, Польщі та Литві, мало такий вплив, що на історичному фундаменті конфедерації було створено альянс – «Люблінський трикутник». Завдяки даній співпраці Україна має змогу отримувати допомогу у веденні війни, обмінюватись досвідом з державами-учасниками об'єднання та досягати певних цілей за допомогою спільної роботи. Як платформа співпраці країн-співзасновниць, альянс має широкі перспективи успішного розвитку та діяльності. Враховуючи те, що поки що відсутнє чітке бачення засад регулярного функціонування, виокремлюють кілька версій розвитку «Люблінського трикутника», які, у

найближчому повоєнному майбутньому, виразно покажуть ефективність об'єднання.

Список використаних джерел:

1. Люблінська унія. Утворення Речі Посполитої. URL: https://history.ed-era.com/suspylno_polytychny_procesy_16_st/lublynska_unyua_utvorennya_rec_hy_pospolytoy (дата звернення 16.01.2023 р.).
2. «Люблінський трикутник»: з Путіним треба не розмовляти, його треба стримувати. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3373335-lublinskij-trikutnik-z-putinim-treba-ne-rozmovlati-jogo-treba-strimuvati.html> (дата звернення 16.01.2023 р.).
3. Люблінський трикутник. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BA%D1%83%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%BA (дата звернення 11.01.2023 р.).
4. Пасічник М. С. *Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи: навч. посіб.*, вид. 2-ге. Київ: Знання, 2006. 735 с.
5. Сафонюк Т. *Перспективи Люблінського трикутника як нової регіональної сили*. URL: <http://civildiplomat.com/publications/perspektivi-lyublinskogo-trikutnika-yak-novoi-regionalnoi-sili>.
6. Студінський В. А. Люблінський трикутник у системі економічної безпеки Європи в контекст російсько-української війни 2014-2022 рр. *Економічний вісник університету*. 2022. Вип. 53. С. 132 – 138.
7. Ухач В. З. *Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій)*. Тернопіль: Вектор, 2020. 378 с.
8. Чеботарьов Є. В. Люблінський трикутник: інституціональні передумови та економічний потенціал створення. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. Вип. № 3(61). С. 41-46.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛІКВІДАЦІЇ КРІПОСНОГО ПРАВА ЗА РЕФОРМОЮ 1861 РОКУ

Савка Вікторія

студентка I курсу юридичного факультету Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3569

Кардинальні зміни, які відбулись у житті суспільства на зламі XX – XXI століть, поставили перед історичною наукою принципово нові завдання. Сьогодні поряд з поглибленим вивченням раніше не відомих або свідомо замовчуваних сторінок нашої історії на порядку денному стоїть також питання про творче переосмислення, здавалось би, вже добре відомих історичних подій та фактів. До таких, безперечно, належить і селянська реформа 1861 року, яка „займає одне з центральних місць в історії Російської імперії XIX століття”.

Теоретичну основу дослідження становлять праці: Литвак Б. Г., Якименко М. А., Лещенко Н. Н., Теплицький В. П., Зайончковський П. В. та інші.

Мета полягає в тому, щоб на основі критичного осмислення наукових праць дореволюційних, радянських та сучасних, в тому числі вітчизняних, авторів проаналізувати проведення російським царизмом селянської реформи 1861 р. та її вплив на подальший розвиток аграрних відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу. 160 років тому, 3 березня (19 лютого за старим стилем) 1861 року російський імператор Олександр II підписав указ про скасування кріпацтва та низку законів, які регламентували цей процес. Це була дуже важлива подія для Російської імперії загалом і для тієї частини України, яка перебувала в її складі. Адже на той момент близько 38 % населення цієї держави перебували у кріпосній залежності від поміщиків. На українських землях найбільше кріпаків було в Подільській губернії – близько 60% населення, найменше в Таврійській – близько 6% [1, с. 213].

Ліквідацію феодально-кріпосницьких відносин, що відкрила шлях для встановлення нового, буржуазного ладу, царський уряд здійснив через

селянську реформу 1861 р. В умовах, коли внутрішня політика царського уряду приводила до посилення класового і національного гноблення, бюрократичної централізації управління, примусової русифікації, очевидною стала неможливість збереження кріпосного права.

В економіці України все ж таки переважало виробництво сільськогосподарської та переробної продукції. Царизм хотів закріпити за Україною колоніальне становище і значення бази сільськогосподарської продукції та сировини, зберегти більш низький у порівнянні з Центральною Росією рівень економічного розвитку.

Селяни-кріпаки перестали бути власністю поміщиків. Вони могли вільно торгувати, відкривати промислові та ремісничі підприємства, торговельні заклади, записуватися в цехи, купувати і збувати рухоме й нерухоме майно, без дозволу поміщиків одружуватися, віддавати дітей до навчальних закладів.

Поміщики за встановлені повинності - роботою або грошми - змушені були надати селянам у постійне користування "садибну осілість" і повний наділ польової землі та інших угідь. Селяни залишалися тимчасово (на невизначений час) зобов'язаними. Тільки з 1 січня 1883 р. селяни в обов'язковому порядку мали викуповувати польові наділи [2, с. 67].

Оскільки в переважній більшості повітів України земля була високої якості, тут встановлювалися менші порівняно з іншими районами Росії норми селянського землеволодіння (від 3 до 6,5 десятини на ревізьку душу в південних губерніях і від 3 до 4,5 десятини у лівобережних).

Поміщикам надавалися широкі можливості зменшувати площі селянських земель, надавати їм неповні душові наділи.

У селах Лівобережжя і Півдня було відрізано близько 1 млн. десятин, або 15% загальної площі землекористування. Із загальної кількості 2,5 млн. ревізьких душ колишніх поміщицьких селян в Україні 220 тис. (із сім'ями - 440 тис. осіб) були зовсім позбавлено землі. Майже 100 тис. одержали наділи до 1 десятини на ревізьку душу. Наділи, менші за 5 десятин, тобто менші за прожитковий мінімум, одержали 94% ревізьких душ. До того ж поміщики залишали собі найкращі землі, а селянам віддавали найгірші, позбавляли селян випасів, водопоїв, луків, лісів та інших угідь [3, с. 167].

Інтересам поміщиків відповідала також закупівельна операція, яку здійснював царський уряд. Загалом селяни повинні були внести закупівельних платежів на суму, що приблизно в чотири рази перевищувала тогочасну ринкову вартість землі.

Для державних селян (50% селянства України - 2,2 млн. ревських душ) умови реформи були сприятливіші. Вони одержали майже вдвічі більші земельні наділи, ніж поміщицькі селяни, а викупні платежі вносили менші. Хоча реформу 1861 р. було здійснено в інтересах поміщиків, вона сприяла розвитку капіталізму в Україні. Селянська реформа була першою серед низки інших реформ [4, с. 79].

Висновки. Після скасування кріпосного права в 1861 року капіталізм у Росії затвердилася як пануюча формація. З Росії аграрної країну перетворювалася в аграрно-індустріальну: швидко розвивалася велика машинна індустрія, виникли нові види промисловості, склалися нові райони капіталістичного, промислового й сільськогосподарського виробництва, розгалужувалася сітка залізниць, сформувався єдиний капіталістичний ринок, відбулися важливі й соціологічні зрушення в країні.

Період 60-70-х років XIX століття мав величезне значення для російської імперії, тому що визначив її подальший розвиток, перетворення росії в буржуазну монархію. Буржуазні реформи хоч і були значним кроком уперед, несли в собі кріпосницький характер. Проведені зверху самодержавством, ці реформи були половинчастими й непослідовними.

Поряд із проголошенням буржуазних принципів у керуванні, суді, народному утворенні й так далі, реформи обгороджували станові переваги дворянства й фактично зберігали безправні положення податних станів. Поступки, які зробили для великої буржуазії, анітрошки не порушували дворянських привілеїв. Росія вийшла на новий, капіталістичний шлях свого розвитку.

Список використаної літератури:

1. *Історія українського селянства: Нариси у 2-х томах.* Київ, 2006. Том.1. С. 357.
2. Теплицький В. П. *Реформа 1861 року і аграрні відносини на Україні.* Київ, 1994. С.109.

3. Ухач В. З. *Історія держави і права України: навч. посібн.* Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 302 с.
4. Якименко М. А. Становлення селянського (фермерського) господарства в Україні після скасування кріпосного права (1861 – 1918 рр.). *Український історичний журнал*. 1996. Вип. 31. С. 4.

ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Савощак Христина

студентка I курсу юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3565

Історія нашої держави є славною та могутньою. Практично все існування українського народу пов'язане чи не з однією проблемою – виборювання власної державності, права існувати як нація та права на незалежну країну. Навіть у сьогоденній час можемо простежити те, як це питання повстало повторно: ми змушені знову доводити, що Україна є самобутньою та незалежною державою. Проте всім зрозуміло, що боротися за теперішнє та майбутнє можна лише тоді, коли ти знаєш своє минуле.

Теоретичну основу дослідження становлять праці: В. Гнатюка, Д. Коренця, І. Кривецького, Р. Пиріга, Ю. Тагліна, С. Томашівського.

Метою наукової розвідки полягає в дослідженні політичної діяльності Михайла Грушевського як очільника Української Центральної Ради.

Виклад основного матеріалу. Михайло Грушевський – український історик, політичний і громадський діяч. Народився він 17 вересня 1866 року в м. Холм. Роки свого навчання історик згадував неохоче, навіть з певним розчаруванням, адже це був період занепаду його університету. Саме в цей час Російська влада здійснила університетську реформу, тим самим взяла під контроль думки студентів. Проте і в такий період Грушевський зумів написати немало кількості невеличких історичних есе,

наприклад: «Южно-русские господарские замки в половине XVI века» (1887), «История Киевской земли от смерти Ярослава до конца XIV века» тощо [].

Вже під кінець свого навчання Михайло Грушевський долучився до українського руху, а також, завдяки Володимиру Антоновичу, вступив до київської «Громади» - організації, яка зібрала навколо себе справжніх патріотів України. Так розпочався політичних та громадський шлях українського історика. Але найбільшого розквіту та активності його діяльність зазнала саме в 1917-1919 роки.

Як відомо із нашого минулого, з 16 березня 1917 року в Києві розпочала своє формування Українська Центральна Рада, головою якої був Михайло Грушевський. У м. Києві діяч намагався налагодити весь український рух, надати йому організованого характеру. Також М. Грушевському вдалося і порушувати такі важливі для нас питання, що стосувалися культурного відродження українського суспільства. Тобто, він намагався сприяти заснуванню національних шкіл, політичних товариств, а 14 березня 1917 року Грушевський мав змогу виступити на Київському кооперативному з'їзді, вимагаючи надати національно-територіальної автономії Україні.

Вперше головувати на засіданні Української Центральної Ради історика вдалося 28 березня 1917 року. Багато хто відверто пов'язував повернення Михайла Грушевського до м. Києва з надіями та сподіваннями на припинення суперечностей й об'єднання демократичних сил.

10 червня 1917 року український діяч бере участь в проголошенні УЦР I Універсалу. М. Грушевський звернувся до всього народу із закликом братися до термінового закладення основних підвалин автономності. І, як голова Української Центральної Ради, вимагав від Тимчасового уряду поступок Україні. Переворот більшовиків у Петрограді 7 листопада 1917 р. та не визнання ними Української Центральної Ради остаточно розвіяли сподівання М. Грушевського про перетворення Росії на федеративну республіку. І як наслідок: 7 листопада Українська Центральна Рада під керівництвом Михайла Грушевського III Універсалом проголосила Українську Народну Республіку.

9 січня 1918 року, через наступ більшовиків на Київ, на засіданні УЦР під головуванням та на пропозицію М. Грушевського проголошено IV Універсал, який фактично визнавав УНР вільною, самостійною і

суверенною державою, що було неабияким досягненням в цей період. Завдяки цьому, 28 січня українському діячу вдалося підписати Брест-Литовський мирний договір з Німеччиною. Згідно з ним, Німеччина повинна була надавати військову допомогу Українській Народній Республіці у боротьбі з більшовиками.

Повернувшись після угоди до м. Києва, М. Грушевський сконцентрував свою діяльність на конституційному процесі України. Вагомим наслідком цієї діяльності було утворення 29 квітня 1918 року Конституції незалежної УНР. Вона проголошувала державну незалежність, територіальну цілісність УНР, а також демократичні свободи і рівність всіх громадян. Згідно з Конституцією, республіка повинна бути парламентською, підтверджувалося право національних меншин на національно-персональну автономію.

Вже 29 квітня 1918 року в Україні відбувся державний переворот, внаслідок чого до влади прийшов Павло Скоропадський. Саме через це Михайло Грушевський був змушений перейти на нелегальне становище. Проте все-таки він продовжував, хоч і в підпіллі, займатися науковою працею, брати участь в обговоренні питань про заснування УАН тощо.

Таким чином, діяльність Михайла Грушевського як історика, політичного й громадського діяча є надзвичайно цінною для нас та історії українського державотворення, адже він є один з тих людей, що намагався в такі складні періоди для України повернути її державність, незалежність, самостійність. Проте звичайно, якщо зануритися глибше, можна знайти і певні прорахунки його головування, наприклад: не створення боєздатної, підготовленої армії, яка потрібна кожній державі на шляху свого існування, а також певна не рішучість та боязнь діяти.

Список використаних джерел:

1. Іванов В. М. *Історія держави і права України: підручник*. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.
2. *Конституція Української Народної Республіки: станом на 29 квітня 1918 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (дата застосування 16.11.2022 р.).
3. Ухач В. З. *Історія держави і права України: навч. посібн.* Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 302 с.

4. *Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посібн.* Київ, 2003. 656 с.
5. Щукін В. В., Сугацька Н. В., Павлюк А. М. *Історія держави і права України. Словник термінів і понять : навч. посібн.* Київ, 2018. 296 с.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОБОВ'ЯЗКУ ЗАХИЩАТИ БАТЬКІВЩИНУ (кін. XVI - др. пол. XVIII ст.)

Ухач Василь

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Західноукраїнського національного університету*

Ухач Володимир

*студент І магістратури юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

Ухач Олександр

вчитель правознавства ТЗОШ № 19

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3570

Збройна агресія російської федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р. зумовила потребу докорінного реформування законодавства у сфері оборони та національної безпеки з врахуванням задекларованих євроінтеграційних та євроатлантичних перспектив. Процес формування (реформування) ефективної правової бази сучасних Збройних Сил України неодмінно пов'язаний із дослідженням та врахуванням історичного досвіду еволюції законодавства впродовж багатовікової історії українського державотворення.

Становлення держав сприяло формування початків організації військових структур, на які покладалися не тільки оборонні функції, але і вирішення внутрішньополітичних питань. Зростаюча увага до питань військового обов'язку, розбудови та забезпечення армії, зумовила потребу правової регламентації системи військового законодавства. У період Запорізької Січі та Гетьманщини питання військової служби регулювалися звичаєвим козацьким правом, Статутом про устрій Війська

Запорозького. У перше на конституційному рівні питання правового регулювання військової обов'язку захищати Батьківщину отримали певне закріплення в Конституції П. Орлика 1710 р., яку науковці вважають першою у Європі демократичною Конституцією.

Питання обов'язку захищати Вітчизну досліджувалось в наукових роботах Р. Алієва, В. Антонова, А. Колодія, С. Греца, Є. Григоренка, О. Кудлай, Р. П'ясти, Л. Сидоренка, В. Шульгіна.

Метою статті є аналіз історичних передумов виникнення військової служби та її правова (конституційна) регламентація у період Запорізької Січі та Гетьманщини в контексті захисту Батьківщини.

Захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави, справою всього українського народу. *Захист Батьківщини, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком громадян України* (тут і надалі курсив наш - Авт.) [5]. Чинне законодавство чітко окреслює мету військового обов'язку – підтримка громадян України до захисту Вітчизни; забезпечення особовим складом Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів особливого призначення, посади в яких комплектуються військовослужбовцями. Військовий обов'язок передбачає: підготовку громадян до військової служби; приписку до призовних дільниць; призов на військову службу; прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призовом на військову службу; проходження військової служби; виконання військового обов'язку в запасі; проходження служби військовому резерві; дотримання правил військового обліку [2, с. 392].

Проте і до сьогодні цілий ряд нагальних проблем та вузлових питань пов'язаних із розбудовою інститутів захисту країни так і не було до кінця вирішено у значній мірі через нехтування історичним досвідом України [6, с. 137].

Держані інституції, в тому числі військо, що виникло та розвивалось в Запорізькій Січі було генетичним послідовним державотворчим процесом, який розпочався з часів Руси-України, її правонаступниці Галицько-Волинської держави, Київського, Волинського та інших удільних князівств в умовах Литовсько-Руської держави [1, с. 231]. З середини XVII ст. на Запорізькій Січі, попри її широкий автономний

статус, формально поширилась влада українських гетьманів, функціонували не тільки українське військо, а й ще військово-правові відносини [3]. У початковий період розвитку українського козацтва в куренях козаки спираючись на свій попередній військовий досвід (військових походів, військово-суспільного буття), встановлювали певні норми військового життя, виробляли відповідний військово-правовий світогляд, що в подальшому стало джерелом формування українського військового законодавства [3].

Незважаючи на відсутність загального зводу законів у Запорізькій Січі і знання основних військово-правових положень козаками, деякі ж певні його сторони військового життя отримували письмове оформлення. Так, у 1764 р. на Запорізькій Січі, з метою боротьби із злочинністю було ухвалено письмові положення, що посилювали відповідальність за крадіжки та збереження краденого, вводилась заборона брати винних на поруки і навіть в кошового забиравось право помилувати злочинців [3].

Національно-визвольна війна під проводом Б. Хмельницького фактично розвинула започатковані на Запорізькій Січі процеси унормування військового будівництва. Одним із перших відомих юридичних документів Української козацької держави став Статут про устрій Війська Запорозького. Зокрема, посилення на Статут знаходимо в універсалах Б. Хмельницького за 1648 та 1650 рр. [8, с. 81, 110].

Прийнято вважати, що перші згадки про військову службу в конституціях та поточному законодавстві були здійснені крізь призму встановлення військової повинності, здійснюючи яку, громадяни починали проходити військову службу. Уперше військова повинність була встановлена у Франції у 1798 р., а після цього почала активно з'являтися у різних країнах світу [4, с. 16].

Проте ще до цього певний внесок у розвиток конституційних засад проходження військової служби було здійснено у 1710 році, у зв'язку із прийняттям так званої Конституції Пилипа Орлика, яка мала повну назву «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького». «Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького» є фундаментальною пам'яткою, оскільки на той час у ній було закладено цілий ряд прогресивних ідей, що знайшли втілення в сучасному конституційному законодавстві [4, с. 16]. У Конституції Пилипа Орлика знайшли відображення й правове регулювання проходження військової

служби. Враховуючи відповідальність та небезпечність військової служби у цьому документі, фактично уперше у світовій політико-правовій думці встановлювалися соціальні гарантії для осіб, що її проходили, а також для членів їх сімей. Зокрема, у Конституції 1710 р. цим питанням був присвячений окремий параграф, а також деякі окремі приписи, що містились у різних параграфах. Так, параграф XI Конституції встановлював та оголошував непорушним, що вдови козаків, їхні дружини та діти-сироти, козацькі господарства і (господарства) жінок, чоловіки яких перебувають на війні або на якихось військових службах, не притягатимуться до жодних обов'язків для простого люду, загальних повинностей і не будуть обтяжені сплатою податків [4, с. 17].

Тут варто наголосити, що через століття уже в незалежній Україні було прийнято Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», де в пункті 3 ст. 14 було зазначено, що «Військовослужбовці, а також батьки військовослужбовців, які загинули чи померли або пропали безвісті під час проходження служби, звільняються від сплати прибуткового податку з усіх одержуваних ними доходів» [4, с. 17].

Отже, Конституція Пилипа Орлика 1710 р. заклала фундамент української конституційної теорії та практики усіх сфер державно-політичного життя, у тому числі й військової служби. Вона встановлювала певні аспекти соціального захисту не тільки осіб, що проходили військову службу, тобто козаків, але й членів їх сімей. Як слушно зауважив Ю. М. Тодика, «витоки українського конституціоналізму беруть початок у 1710 році, тобто за 77 років до прийняття Конституції США» [7, с. 83].

Список використаних джерел:

1. Алієв Р. Історичні та сучасні передумови систематизації військового законодавства України. В кн.: *Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення : матеріали науково-практичної конференції*. м. Київ, 23 квітня 2021 року / упоряд.: П. П. Богуцький, В. Г. Пилипчук, С. О. Дорогих. Київ, 2021. С. 230-235.
2. *Військове право України: підручник* / кол. авторів; за заг. ред. А. М. Колодія, О. В. Кривенка, В. Й. Пашинського. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2019. 392 с.

3. Гурбік А. О. *Запорізька Січ і формування органів суду в українській державі*. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hurbyk_Andrii/Zaporozka_Sich_i_formuvannia_or. (дата звернення 21.03.2023 р.).
4. Сидоренко Є. І. *Конституційні засади проходження військової служби громадянами України: проблеми теорії та практики*. Харків: Право, 2010. 281 с.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Паламарчук В. Законодавчий аспект реформування Збройних Сил України. *Людина і політика*. 2002. № 4. С. 137-146.
7. Тодика Ю. М. *Конституція України: проблеми теорії і практики : монографія*. Харків: Факт, 2000. 608 с.
8. *Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657* / Ред. кол. В. Смолій та ін. Київ. Видавничий дім «Альтернатива», 1998. 383 с.

ПЕРША КИЇВСЬКА УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА ПРО ПОЛЯКІВ В УМАНІ

Кузнець Тетяна Володимирівна

*доктор історичних наук, професор, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини*

ORCID: 0000-0002-9282-110X

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3549

Вивчення історичного досвіду державотворення в Україні не втрачає своєї актуальності. Поліетнічне за складом населення українських земель завжди було активним учасником історичного дійства. Тому звернення до історії представників інших національностей є цілком умотивованим. На початку ХХ ст. в Київській губернії мешкало польське населення, яке разом з корінним перебувало під тиском російської імперської влади, що провадила політику асиміляції та русифікації. Та воно відстоювало національну культуру, було представлене в органах влади та місцевого самоврядування, брало участь у боротьбі проти колонізаторської політики царату.

Періодична преса, як історичне джерело, має значний інформаційний потенціал, який все ще недостатньо використовується. Перша щоденна українська громадсько-політична і культурно-просвітницька газета, що виходила в Києві під назвами «Громадська думка» (грудень 1905 р. – серпень 1906 р.), «Рада» (вересень 1906 р. – липень 1914 р.), «Нова Рада» (лютий 1917 р. – лютий 1919 р.), потім знову «Рада» і «Промінь», містить інформацію про польське населення українських земель. Лише стосовно одного повіту – Уманського – на сторінках газети у 1907 – 1918 роках було розміщено одинадцять публікацій про поляків. Їх сюжетами були: культурно-освітня діяльність поляків; числові показники представництва польського населення в органах влади в повітах; інформація про підпільну польську школу

в Умані; інформація про перебування польської військової частини на Уманщині. Систематизовані хронологічно виявлені у газеті відомості доповнюють знання про польський сегмент української історії.

У 1907 р. газета «Рада» повідомляла, що гурт польської інтелігенції в Умані порушив клопотання перед вищою адміністрацією про затвердження статуту «Уманського товариства польського», метою якого, за повідомленням «Gazeta Codzienna», є виключно культурне завдання, а саме: організовувати лекції, концерти, відкривати школи. Організаторами цього товариства називалися пани Баціановський і Кульчицький [1, с. 2]. Про результати клопотання газета не повідомляла, але 6 травня 1908 р. вона помістила інформацію про те, що в Умані відбулися установчі збори польського товариства «Ognisko». Головою товариства обрано присяжного адвоката Залютинського [2, с. 3].

Повідомляючи про театральне життя в Умані, про гастролі театральних труп, про їх репертуар, «Рада» опублікувала інформацію про те, що в місті були дозволені польські вистави. «До п. начальника півд.-західного краю був удався з г. Умані артист познанського театру Люціан Янковський, щоб йому було дозволено впоряджати на Київщині вистави польською мовою. Д. Янковському такий дозвіл надано на один рік» [3, с. 3].

У 1910 р. на сторінках газети «Рада» вміщена інформація про кількість поляків в органах міського самоврядування. Така інформація була зібрана на запит губернатора від міських голів повітових центрів Київської губернії. «По одержаним відомостям з 287 гласних тільки 25 поляків, з 40 урядових осіб, що служать по вибору тільки 3 поляки, з 152 осіб, які служать по «вольному найму» – 20 поляків. Серед гласних думи поляки є по таких містах: Бердичів – (14 з 36), Сквиря – (1 з 23), Радомисль – (2 з 21), Умань – (7 з 36), Липовець (1 з 13). Серед урядових осіб, що служать по вибору, поляки є в Бердичеві – (9 з 27, Звенигородці (2 з 15), Радомислі – (3 з 11), Умані – (2 з 23) та Черкасах – (3 з 25) [4, с. 2]. Рельєфніше ці числові показники виглядають у відсотковому виразі. Так, серед гласних міських дум поляків було 8,7%, серед урядових осіб, котрі служать по вибору – 7,5 %, серед вільнонайманих службовців – 13,1 %. Серед гласних думи у повітових центрах Київської губернії поляків було: в Бердичеві – 38,8 %, у Сквирі – 4,3 %, у Радомишлі – 9,5 %,

в Умані – 19,4 %, в Липовці – 7,6 %. Як видно з підрахунків, найбільшою була питома вага поляків серед гласних міської думи Бердичева (38,8 %) та Умані (19,4 %). На виборних державних посадах поляків працювало: в Бердичеві – 33,3 %, у Звенигородці – 13,3 %, Радомишлі – 27,2 %, Умані – 8,6 %, Черкасах – 12,0 %. Найбільше поляків обіймали виборні державні посади в Бердичеві (33,3 %) та Радомишлі (27,2 %). Отож, у гілці законодавчої влади найбільшим польське представництво було в Бердичеві та Умані, серед виконавчої влади – в Бердичеві та Радомишлі.

У 1913 р. поширювались чутки про існування в Умані підпільної католицької школи. Газета «Рада» відгукнулася на них кількома замітками. Так, 31 березня 1913 р. опубліковано інформацію про те, що у Києві одержано звістку про викриття в Умані потайного жіночого католицького монастиря-школи [5, с. 3]. А 3 квітня 1913 р. газета повідомляла про те, що ксьондза Пржисецького, якого звинувачують у заснуванні потайного монастиря в Умані, оштрафовано на 300 крб. А Костржевську як «ігумену» цього монастиря висилають за межі Росії [6, с. 3]. Детальну інформацію у справі викриття чи то католицького монастиря, чи то польської школи в Умані розміщено на сторінках «Рада» за 6 квітня 1913 р. Газета повідомляла, що «... в Умані викрито потайний жіночий монастир під вивіскою «Христианская прачечная», яким керував ксьондз Вітольд Пржисецький» [7, с. 3]. Згадувався опублікований в уманській газеті «Голос провінції» лист ксьондза В. Пржисецького про те, що «Христианская прачечная» проіснувала в Умані десять років і обслуговувала костел, але брала роботу і від сторонніх осіб. Валовий прибуток її сягав до 3 тис. крб. на рік. Є конторські книги, квитанції, матеріали контролю податкової інспекції, яка перевіряє книги і збирає податки. У пральні служило кілька майстринь і робітниць, за харчування та квартиру працювало без заробітної платні кілька учениць. Ні вівтаря, ні навчання наукам у пральні не було. Поставлена на столику ікона, молитовники та знайдені книжки вказували тільки на те, що «робітниці та учениці у вільний від роботи час займалися не пияцтвом та розпустою, а молились і читали» [7, с. 3].

Ще кілька сюжетів газетних публікацій про поляків на Уманщині пов'язані з подіями революційної доби 1917 – 1918 років. На хвилі

пожвавлення суспільно-політичних процесів у 1917 р. лібералізується ставлення влади до життя не корінного населення, яке вимагало забезпечення права на освіту, національну мову та культуру. У квітні 1917 р. газета інформувала про те, Міністерство народної освіти дозволило завести в Уманській чоловічій гімназії викладання польської мови, історії і літератури як вибіркових навчальних дисциплін, чи на інших, визначених педагогічною радою, умовах [8, с. 2].

Присутність поляків на Уманщині у період боротьби з окупаційною російською владою засвідчена публікацією з такої причини: 3 квітня 1918 р. повідомлялося про вступ в Уманський повіт з Поділля 2-го польського корпусу. Уманський повітовий комісар Костенко і повітовий комендант Андрейчук повідомляли міністерство харчових справ про продовольчі труднощі із забезпеченням польського корпусу у складі 15 000 піхоти, дивізії кавалерії, чотирьох гарматних бригад у кількості 100 грамат, 80 броневиків, авіаційного парку з обозом, який зайняв 13 сіл Уманського повіту. Корпус мав намір розташуватись у військових казармах в Умані, а вже потім перебиратися у Бобруйськ. Така кількість військових створювала додаткове навантаження на продовольчі ресурси повіту, про що повідомляла повітова влада [9, с. 3]. Про готовність компенсувати витрати на розквартирування польського корпусу в Уманському повіті зголосилася Уманська земська управа [10, с. 4].

Таким чином, виявлена у першій київській українській газеті (узагальнена назва «Рада»), що виходила у 1906 – 1919 роках, інформація про поляків в Умані доповнює джерельну базу для дослідження українсько-польських взаємовідносин початку ХХ століття. Її використання сприятиме розширенню дослідницького поля локальної історії, та й історії України загалом.

Література:

1. По Україні. Нове польське товариство. *Рада*. 1907. 19 вересня. С. 2.
2. По Україні. *Рада*. 1908. 6 травня. С. 3.
3. По Україні. *Рада*. 1908. 9 листопада. С. 3.
4. Городські думи та управи на Київщині. *Рада*. 1910. 30 травня. С. 2.
5. По Україні. Потайний католицький монастир. *Рада*. 1913. 31 березня. С. 3.

6. Оштрафування ксьондза. *Рада*. 3 квітня 1913. С. 3.
7. Вісті з краю. У справі викриття потайного католицького монастиря. *Рада*. 1913. 6 квітня. С. 3.
8. Виклад польської мови. *Нова Рада*. 1917. 21 квітня. С. 2.
9. Поляки на Уманщині. *Нова Рада*. 1918. 3 квітня. С. 3.
10. Умань. *Нова Рада*. 1918. 21 квітня. С. 4.

СІМЕЙНИЙ СТАН СЕЛЯНСТВА УМАНСЬКОГО ПОВІТУ ЗА ПЕРЕПИСОМ 1897 Р.

Тацієнко Наталія Леонідівна
кандидат історичних наук, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID: 0000-0002-7872-9008

Тацієнко Віталій Сергійович
кандидат історичних наук, доцент, Уманський державний
педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID: 0000-0003-3372-9765

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3563

Вивчення демографічних характеристик населення, їх залежності від особливостей історичного розвитку викликає особливий науковий інтерес. Модернізаційні процеси другої половини XIX – початку XX ст. призвели до змін у соціальній структурі суспільства та розширення традиційного світобачення українського селянства. Нові ринкові умови призводили до зубожіння селян, що, зрештою, вплинуло і на приріст населення, адже в матеріалах соціологічних опитувань зазначалося, що із зростанням цін на хліб зменшувалася кількість шлюбів і народжуваність дітей [1, с. 267].

Цікавою є характеристика сімейного стану селянства Уманського повіту за переписом 1897 р., однак варто врахувати, що показники можуть бути не точними, так як немає вікового зрізу при визначенні даного показника.

Сімейний стан селянства за переписом населення 1897 р. [2, с. 83].

Населені пункти	Холостяків та дівиць		Одружених та заміжніх		Вдів		Розлучених		Невказани й сімейний стан	
	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.	Чол.	Жін.
Київ	32603	21464	26255	12336	1326	3458	79	73	92	85
Бердичів	1909	962	1298	616	57	219	–	5	12	–
Васильків	1160	1054	659	614	40	113	–	1	3	3
Звенигородка	1404	350	653	115	19	35	2	–	1	–
Радомишль	220	184	151	98	11	28	–	2	–	3
Сквира	1140	718	633	400	32	93	–	31	1	2
Тараща	369	260	219	84	3	19	–	–	–	1
Умань	1246	1736	1100	767	130	243	2	4	3	9
Черкаси	1636	957	1432	489	54	93	–	1	3	–
у містах	42975	29045	33306	16268	1741	4504	87	123	124	104
у повітах без міст	791758	735897	477572	515606	34132	83598	459	700	493	940
по губернії	834733	764942	510878	531874	35873	88102	546	823	617	1044

За даними перепису у шлюбі перебували – 37,7 % селян у губернії, 37,6 % в повітах без міст та 38,6 % в містах. Якщо у перших двох показниках заміжні жінки переважали над одруженими чоловіками, то в містах ситуація дещо відрізнялася (26 % одружених чоловіків серед усього міського селянського населення та 12,7 % заміжніх жінок). Зокрема в м. Умань у шлюбі перебували 35,6 % сільського населення (44,3 % чоловіків та 27,8 % жінок). Загалом, по Київській губернії за переписом 1897 р. 63,6 % жіноцтва різних верств населення віком від 15 років перебували у шлюбі [3, с.180]. А станом на 1910 р. в Київській губернії на 1 укладений шлюб припадало 4,5 дітонароджень [3, с. 183].

Великий вплив на шлюбно-репродуктивну поведінку українців у XIX ст. мала позиція держави та церкви. Православна церква неохоче йшла на розлучення подружжя і робила все для того, аби зберегти «святість шлюбу», який вважався свідченням порядності та моральності людини. Такий статус в Київській губернії на 1897 р. мали лише 0,05 % селян, у повітах без міст – 0,04 % та у містах – 0,2 %. Так, серед повітових міст найбільше розлучених проживало в Києві – 152 селян, по 1 особі – в Черкасах та Василькові, зовсім не зафіксований даний показник у Таращі, а в Умані – 6 осіб (2 чоловіки та 4 жінки) [2, с. 83].

Висока смертність серед селян, іноді у досить ранньому віці, була практично головною причиною значної кількості повторних шлюбів. При цьому, шлюби могли укладатися з економічних міркувань, наприклад солдати часто одружувалися на вдовах (іноді значно старших за них), насамперед, через наявність земельного наділу [4, с. 228]. Хоча більшість подружніх пар жили у першому шлюбі, кількість других шлюбів була все-таки досить значною. Чоловіки частіше, ніж жінки, одружувалися вдруге і втретє, що пояснюється специфічною роллю чоловіка і жінки у селянському господарстві. Жінки вели все домашнє господарство, на них цілком покладалося виховання дітей. Цей показник є ще й свідченням високої смертності жінок уже в перші роки подружнього життя, а соціально-економічна необхідність штовхала чоловіків на швидкі другі шлюби. Частка третіх шлюбів була відносно незначною, проте достатньою, щоб зробити висновок про те, що факт одруження втретє не вважався чимось незвичним [4, с. 229]. Що стосується, вдівців та вдів, то по усіх позиціях, представлених в таблиці, останні переважали. Так, у Київській губернії проживало 4,5 % овдовілих селян, серед них 2,6 % чоловіків-вдівців від загальної чисельності чоловічого селянського населення губернії та 6,4 % жінок [2, с. 83].

Найчисельнішою групою селянського стану були неодружені селяни (57,8 % в губернії та повітах без міст і 56,1 % у містах). До цього показника входили усі вікові групи, в тому числі і діти, чим і зумовлена така перевага. В усіх містах та загалом по губернії чисельність неодруженого селянського чоловічого населення була вищою у порівнянні з незаміжнім жіночим. Виняток становило м. Умань, де на 1 246 неодружених чоловіків припадало 1 736 незаміжніх жінок [2, с. 83], хоча й у загальній чисельності селянства повітового міста переважали останні. Вікові межі селян, що вступали в шлюб були досить широкі: від 17 до 60 років у чоловіків і від 16 до 58 років у жінок. Але, як нижня, так і верхня межа зустрічалися вкрай рідко. Тобто, дуже ранні шлюби, так само як і дуже пізні, були радше винятком. Якщо порівнювати початок шлюбного періоду в селян і у вихідців з інших станів, то потрібно відзначити, що селяни одружувалися значно раніше [4, с. 228]. Адже лише одружившись хлопці та дівчата ставали повноправними членами сільської громади та мали рівне з усіма право голосу [5, с. 64].

Зрештою, селянська сім'я, як невід'ємна частина суспільства і наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. залишалася найбільш традиційною і найменш схильною до змін.

Література:

1. В.Щ. Пища и питье крестьян-малороссов, с некоторыми относящимися сюда обычаями, поверьями и приметами // Этнографическое обозрение. 1899. № 1-2. С. 266-322.
2. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года. Издание Центрального Статистического комитета Министерства Внутренних Дел / под ред. Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург : Тип. кн. В.П. Мещерского, 1904. Т. XVI. Киевская губерния. 310 с.
3. Рашин А. Г. Население России за 100 лет (1811-1913 гг.). Статистические очерки. Москва : Госстатиздат, 1956. 352 с.
4. Лохматова А. Селянська сім'я пореформеної України: побутово-демографічні аспекти (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Науковий часопис *Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 6 : Історичні науки : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 6. С. 225-229.
5. Ковальова Ю. В. Інститут шлюбу в українському селі кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 43. С. 63-69.

СПРОСТУВАННЯ МІТІВ ПРО КОЗАКІВ

Худий Дмитро

студент I курсу юридичного факультету Західноукраїнського національного університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3564

Постановка проблеми. Сучасна агресія росії проти України показала, що інформаційний фронт не менш важливий за фізичний. Саме на інформаційному фронті російські історики використовують, як один з методів боротьби проти української історії та держави, міти про козаків,

якими вони збагачують свої підручники з історії та пишуть за ними докторські дисертації. Також на жаль наші вітчизняні історики також ведуться на брехню, насаджувана ще з моменту знищення Війська Запорозького Низового та Гетьманщини московськими істориками.

Стан розробки теми: Ця тема знайшла висвітлення у наукових розробках таких вчених: Мараєв В., Петровський А., Плохій С. та інші.

Мета дослідження. Спростувати міти про козаків так козацтво загалом, які шкодять нашому українському погляду на історію та підкріплюють комплекс меншовартості з допомогою історичних джерел у вигляді спогадів, актів конституційного значення та інших.

Виклад матеріалу. Одним з найбільш поширених мітів про козаків є те, що козаки нібито не мали ні дружин, ні дітей. Найлегше спростувати цей міт з допомогою гетьманів та їхніх династій. Богдан Хмельницький та Іван Скоропадський – це найяскравіші приклади того, що козаки спокійно одружувалися та мали дітей. Також цей міт спростувати дуже легко на основі історичних джерел, а саме завдяки «Споминкам про Микиту Леонтійовича Коржа»(твір написаний на основі «Усної оповіді...» владики Гавриїла) та «Усній оповіді колишнього запорожця, жителя Катеринославської губернії та повіту, села Михайлівки, Микити Леонтійовича Коржа». В цих спогадах Микита Корж зазначає що: «Було в мене сім синів і чотири дочки, деякі повмирали, а теперечки з онуками і правнуками – душ їх з двадцятро буде. Теперечки вони в мене і хазяїнують, і клопочуться; я знаю тільки мою пасіку, та й того добре не догляну: старий, нездужаювже, преклоняюся к землі». З цього уривку можна зробити висновки, що козаки мали і дружин, і дітей, і господарство, за рахунок якого козацькі сім'ї жили.

Другим поширеним мітом (особливо в українській історіографії) є те, що козаки є так званим «біглим» народом, який складався з утікачів та злодіїв, які тікали з панської неволі та переслідувань польської влади. Спростувати чи підтвердити цей міт допоможе «Усна оповідь колишнього запорожця...» та Конституція Пилипа Орлика. З оповіді про Микиту Коржа можна дізнатися, що «Коли саме і з яких часів започаткувалося Запорозжя, достовірно стверджувати не можу, та коли мої пращури знайшли осідок у цьому краї, о тій порі воно вже існувало і в усних переказах прадіда, діда й батька мого дійшло й до мене свідчення, що ті запорожці у давнину називалися козарами». Також про «козарський»

народ йдеться в Конституції Пилипа Орлика: «Так і стародавній хоробрий козацький народ, що раніше називався козарським». Таким чином можна зробити висновок, що козаки не вважали себе «біглим» народом, розбійниками чи волоцюгами. Козацький народ вважав себе нащадками давнього народу «козарів» (незрозуміло тільки чи козари трактувалися як народ хозарів, чи наприклад половців, які вели схожий спосіб життя і мешкали на тих самих територіях), яким вони визначали корінних жителів територій, на яких вони проживали.

Третій міт який широко поширений як і в українській так і в московській історіографії, та панує в думках більшої частини істориків. Це міт про те, що козаки нібито «соціальний стан». В багатьох європейських та українських історичних джерелах та джерелах права XVII-XVIII століття козаки подекуди неодноразово називають саме окремим народом зі своїми державами: Військом Запорозьким Низовим та Гетьманщиною. Наприклад в Конституції Пилипа Орлика зазначалося: «...прагнучи, як за колишньої свободи, народ козацький з-під тяжкого на той час панування польського звільнити, висунув захисника...», «Московська держава численними винахідливими способами змогла права та вольності військові, нею ж підтверджені, порушити і вщент зруйнувати, а на вільний козацький народ, нею ніколи не завойований, накинати невільницьке ярмо». Також на італійській карті 1684 року було зазначено: «Україна або край запорозьких козаків». Також Микита Корж підтверджує трактування, що козаки це народ такими словами: «...як ногайці, котрі долали крутосхил гуртом, аби народ запорозький, перебуваючи в степах, міг відрізнити ворога од своїх козаків.». Таким чином можна чітко сказати, що козаки не були соціальним станом, але йде мова саме про запорожців. В Речі Посполитій на законодавчому рівні був закріплений «козацький стан», адже після створення реєстрового козацтва, польській владі потрібно було правове підґрунтя для розмежування козаків від інших соціальних верств Речі Посполитої. Реєстрові козаки були на службі у короля Речі Посполитої, тому мав бути чіткий перелік розподіл козаків у війську. На мою думку, реєстрове козацтво створювалося для розділення козаків та намагання спровокувати козацький народ до боротьби між собою. Тому козаки є саме народом, а не соціальним станом.

Також існує цілий комплекс з мітів, які спрямовуються на територію розселення козаків. Серед таких мітів є такі: «козаки жили тільки на Січі», «козаки прийшли на незаселене Дике Поле». Як видно з вище сказаного, козаки не «прийшли» на незаселені території, адже вони є нащадками давніх народів, які проживали на територіях Війська Запорізька Низового, Гетьманщини, заходу сучасної України, і не тільки. Щодо міту про «козаків які мешкали тільки на Січі». Микити Корж розповів, що: «Права й закони, за якими вони вирішували та судили позовні справи, були такі — в усіх запорізьких землях, по значних селах і містах влаштовувалися паланки — різновид повітів або земських судів, де правували троє обраних, яких називали судьями або панами: полковник, осавул та писар, до них на підмогу від Січі призначалися троє підпанків з козаків», «Січ по всій запорозькій землі була тоді, за моєї пам'яті, тільки одна; у ній був головний Запорозький уряд, подібно, як у столиці». Отже, в державі Військо Запорізьке Низове існував паланко-полково-сотенна система адміністративно-територіального поділу, яка керувалася зі столиці – Січі.

Висновки. Отже, козацькі міти досить поширені в українській історіографії та суспільстві. Здебільшого ці міти були нав'язані московською і польською історичною наукою. З даної роботи видно, що дані міти можна легко спростувати на основі правових документів та історичних джерел, які дають максимально об'єктивне розуміння про козацький народ і ким насправді цей народ був.

Список використаних джерел:

1. Стороженко О. П. Споминки про Микиту Леонтійовича Коржа: 1863
2. Розанов В. Ф. Усна оповідь колишнього запорожця, жителя Катеринославської губернії та повіту, села Михайлівки, Микити Леонтійовича Коржа: 1842. URL: https://gorod.dp.ua/history/doc/korzha_opovid.pdf (дата звернення 18.12.2022 р.).
3. Орлик П. С. Гордієнко К. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з

обох сторін: 1710. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_003#Text
(дата звернення 18.12.2022 р.).

4. Московська брехня про козаків! Розповідь очевидця! URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=j22rmwksMxA> (дата
звернення 21.12.2022 р.).

ЗМІСТ

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Банчук-Петросова Олена Вікторівна

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО ПЕРЕКЛАДУ
ДИПЛОМАТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ.....3

Владіміров Євген Володимирович

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ
ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....7

Владіміров Євген Володимирович

ПОНЯТТЯ ТА МОДЕЛІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУ.....9

Владіміров Євген Володимирович ПРАВОВІ ОСНОВИ

ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ.....12

Жукова Євгенія Олексіївна ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВИДІВ

ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У ПОСТМОДЕРНМУ
СУСПІЛЬСТВІ.....15

Пасіка Владислав Віталійович МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО

ФІНАНСОВОГО ПРАВА У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....18

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Баранкевич Анна Вікторівна ОСОБЛИВОСТІ ВІДМОВИ

ВІД ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ НЕПОВНОЛІТНІМИ
ОСОБАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....23

Демчук Марія Василівна ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ДАРУВАННЯ.....26

Лукіян Дана Анатоліївна БЕЗРОБІТТЯ ЯК НЕГАТИВНЕ СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ.....30

Пацурківський Петро ПРАВОВА ПРИРОДА БЛАГОДІЙНОСТІ (ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ).....33

Середенко Валерія Вячелавівна ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ МОБІНГУ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ.....38

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Дільна Зоряна Федорівна ПРЕЗУМПЦІЯ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ЕТИЧНИЙ ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ ПРОКУРОРА.....42

Дубчак Олеся Еміліанівна СУЧАСНІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ В СВІТОВІЙ КРИМІНАЛІСТИЦІ.....44

Ковмир Сергій Володимирович ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....48

Тепило Софія ПРАВОВІ ЗАСАДИ, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НАБУ.....59

**Історія держави і права.
Історія політичних і правових вчень**

<i>Бутрин Юлія</i> ЗАКОНОДАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ П. СКОРОПАДСЬКОГО.....	63
<i>Вовк Олександр Йосипович</i> ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ВЕЛИКОМУ КНЯЗІВСТВІ ЛИТОВСЬКОМУ XVI СТОЛІТТЯ.....	66
<i>Джуган Вікторія Олегівна</i> ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У СТАРОДАВНЬОМУ ЄГИПТІ.....	72
<i>Захарчук Андрій Савович</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ACQUIS ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	76
<i>Кириченко Володимир Євгенійович</i> ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ. МЕТОДОЛОГІЧНІ РОЗДУМИ.....	80
<i>Мельник Соломія</i> РІЧ ПОСПОЛИТА ТА «ЛЮБЛІНСЬКИЙ ТРИКУТНИК»: ПРОВЕДЕННЯ АНАЛОГІЇ МІЖ МИНУЛИМ ТА СЬОГОДЕННЯМ.....	84
<i>Савка Вікторія</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛІКВІДАЦІЇ КРІПОСНОГО ПРАВА ЗА РЕФОРМОЮ 1861 РОКУ.....	89
<i>Савошак Христина</i> ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ.....	92
<i>Ухач Василь, Ухач Володимир, Ухач Олександра</i> ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОBOB'ЯЗКУ ЗАХИЩАТИ БАТЬКІВЩИНУ (кін. XVI - др. пол. XVIII ст.).....	95

Історія становлення української державності

<i>Кузнець Тетяна Володимирівна</i> ПЕРША КИЇВСЬКА УКРАЇНСЬКА ГАЗЕТА ПРО ПОЛЯКІВ В УМАНІ.....	100
<i>Тацієнко Наталія Леонідівна, Тацієнко Віталій Сергійович</i> СІМЕЙНИЙ СТАН СЕЛЯНСТВА УМАНСЬКОГО ПОВІТУ ЗА ПЕРЕПИСОМ 1897 Р.....	104
<i>Худий Дмитро</i> СПРОСТУВАННЯ МІТІВ ПРО КОЗАКІВ.....	107

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 12.04.2023
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net